Communior sensus, priore non repudiato, is est A versu illo 14. tradiderimus, de sincera pluraque laude divina, quæ recta intentione referat in Deum, eique tribuat omnia, non de sola externa victima & oblatione. Ita etiam præsentem Nyssenus *a* locum interpretatur, præterea Bernardus *b* & Gregorius *c*, qui ait quòd in sacrificio laudis fit Jesu quem signant *salutare*, iter ostensionis, quia dum per Psalmodiam compunctio effunditur, via nobis in corde fit, per quam ad Jesum in fine pervenitur, qui videlicet promisit manifestationem sui ipsius *d*, & cui dum cantamus, psallimusque nomini ejus, iter facimus ascendenti super occasum *e*, ideſt, resurgenti, ut ad nostrum cor veniat, & sui nos amoris gratia accendat. Idem etiam de hoc loco sentit Hieronymus in Isaiam *f*, & Cyprianus *g*, & Chrysostomus *h*, qui clarè dicit convenire hanc sententiam non initiatis explicatque de oratione ac eleemosyna: rursum alius qui nomen gerit Hieronymi, epistola tractatuve de Assumptione B. Virginis: *illic iter quo Deus ostendat salutare* suum, scribit esse, quia per iter laudis hujus pervenitur ad æternam laudem sine fine mansuram, & iter salutis nostræ in laudibus est Salvatoris: Adhuc Augustinus in Psalmum XXXIV. eundem assignat isti loco sensum, Theodoretus in libris de curandis Græcorum affectionibus *i*: declarat, non satis esse si Deum nobis beneficia conferentem solis laudibus veneremur, sed præterea nos docere ea vam viam incedere cujus finis vera est salus.

Sacrificium laudis honorificabit me.) Hieronymus, *qui immolat confessionem, glorificat me*. Symmachus, *θυσιάζων τοῦτο τὸν αἶνον, qui immolat prolaude*. In versu 14. eamdem vocem הודה *rhodah*, vertit *laudem*. Conſule quæ ibi dixi, & quæ docet etiam Paulus Burgensis de triplici notione pro laude, confessione, gratiarum actione, dicens ad idem referri, quia confiteri beneficium est agere gratias, & laudatur Deus ab illo qui confitens peccata propria, prædicat bonitatem ipsius: tria ista simul concurrere fierique in sacrificio novæ legis, gratias pro redemptione, laudem operum mirabilium quæ in eo elucent, cognitionem propriæ infirmitatis. Sed lectu dignus eo loco Auctor citatus. Porro legit Augustinus *k*, *glorificabit*, Cyprianus *l*, *elevificabit*. Hieronymus, in Isaiam *m*, *hostia laudis glorificabit me*. Gregorius *n*, *honorificavit*. Paraphrasis, *qui mactaverit fomitem pravum & compresserit illum, vulus oblatio confessionis imputabitur ei*.

Et illic iter quo ostendam illi salutare Dei. Hieronymus, *& qui ordinat vitam, ostendam ei salutare Dei*. Alii, *& ponenti viam*. Dei nempè coram se, *ostendam salutem Dei*; vel, *si quis rectè componat & instituat viam suam*, vel, *si quis recta veniat ad me, non perverso tendo cultum meum sicut hypocrita faciunt*. Symmachus, *καὶ τῷ ὑπάγοντι ὀδὸν ὀρθὴν, & ordinanti incedenti*. Eadem vox שָׂם *sam*, cum puncto in sinistro cornu primæ litteræ lignificat *posuit* שָׁם *sam*, in dextro שׂם, *scham*, *ibi*, seu, *illic*. Cassiodorus & Gregorius *o* addunt verbum, *est*, & *illic iter*, in Psalterio Romano & *illic iter est*, *in quo*, &c. August. & *ibi via est qua ostendam*, &c. vel *p*, & *illic via est ubi ostendam*. Cyprianus, *illic via est in qua*. In Complutensibus ac Regiis bibliis Græcis Latinisque & in quibusdam aliis est τὸ σωτήριον μου *Salutare meum*: sicut & in fine Psalmi XC. In Sacramento seu sacrificio Eucharistiæ, tum etiam in laude Dei, actioneque gratiarum; &, si placet addere, in confessione peccatorum, via iterve est, in quo ostenditur *salutare Dei*, prout antea declaratum est, ac pluribus adhuc amplificati posset. Benedictus Latinorum præcipuus dux monachorum, sicut ipsomet nomine divinas quas frequentabat laudes præferebat, quod nomen solet, inquit Odo Cluniacensis *q*, maximè post divinum nomen Christiano versari, sic non absque omine contigit, ut qua die obiit, viderint duo de Discipulis, quemadmodum prodidit Gregorius *r* stratam pallis atque innumeris coruscam lampadibus viam, quæ recto Orientis tramite ab ejus cella in cœlum usque tendebatur, audierint verò dicentem; hæc est via, qua dilectus Domino cœlum Benedictus ascendit. Inchoatio est beatitudinis laudatio Dei, quoniam in templo illo cœlesti omnes *dicent gloriam*, *& habitantes in domo Domini in sæcula sæculorum laudabunt eum* *s*, quod modò faciunt divini Spiritus, qui non cessant una voce clamare *trisagium hymnum* *u*, ubique gaudium & lætitia invenientur, gratiarum actio & vox laudis *x*. Quod attinet ad *salutari Dei*, Hebraicè ישׁוּעָתִי *teschuah Glebim*, R. Moses Hadarsan, ut Galatinus *y* refert, inde, ac ex præsenti loco inferebat salutem humano generi contingere non potuisse: nisi Deus redemptionis pretium daret se ipsum. Vim faciebat in eo quod habetur *ostendam ei salvationem meam*, non autem, *salvationem suam*: ut ab inimico profectum argumentum pro nobis, æstimari potest: alioqui per se haud adeo validum, quum toties legamus eamdem dicendi formulam, velà Deo de se, vel ab aliis de Deo usurpatam: & salutare Dei falsúque commodè intelligatur, cujus ipse sit auctor, & quæ sit singularis ac eximia, quam vis non ipsemet eam immediatè per incarnationem operetur.

Quod etiam Deus dicat ostenturum se *salutare Dei*, loquendo tamquam de diversa persona, non concludit necessariò personarum distinctionem, quam Theodoretus hic notavit, quia non raro de se quivis etiam sic loquitur ut de tertia persona. Ut omittam, quòd ante dixi, nonnulos legere hoc loco, *salutare meum*, sed ut aliquando finem imponamus, *iter* est ac *via sacrificium laudis*, in quo ostenditur nobis *salutare Dei*. Sive quia prægustus hic nonnullus est divinæ beatitudinis ubi vacatur laudi Dei: sive quia laudatus Deus vinci nescius obsequiis nostris, sed *glorificantes se glorificans* *z*, majoribus gratiæ donis in hac quoque vita cumulat: sive quia, cum affici soleamus magis ad ea quæ magis laudamus, cetera desipicere, laudabilem Deum nimis celebrantes, quem cognoscimus esse *magnum* *a*: *& omni majorem laude* *b*, facilè alia negligimus, minoraque bona ducimus: sive quia ex hac magnifica Dei laude nosmetipsos ad nos reflectentes, deprendimus, quàm infinito intervallo absimus ab iis bonis quæ ob participationem cum divino laudem merentur, quàm sit demum tenuis & imperfecta in nobis virtus meritumque æternæ vitæ: quàm per nos magni peccatores egentes gloria Dei *c*, ideſt gratia quæ quoniam gratis datur, sola Deo propter illam laus debetur. Quare *Obliti qua retrosunt*, extendamur ad ea quæ sunt priora, ad destinatum persequamur, ad bravium *supernæ vocationis* *d*, atque sic quidem curramus per hoc iter, viam, studium, ut *comprehendamus* *e*. Audiant aures nostræ verbum post tergum monentis; *hac est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram* *f*. *Via sancta est & directa, ita ut stulti non errent per eam* *g*.

PSALMUS
QUINQUAGESIMUS.

1 In finem, Psalmus David.
2 Quum venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Bethsabee.

3 Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam:
4 Et secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.
5 Ampliùs lava me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.
6 Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.
7 Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris.
8 Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea.
9 Ecce enim veritatem dilexisti: incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.
10 Asperges me hyssopo, & mundabor: lavabis me, & supernivem dealbabor.

10 Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.
11 Averte faciem tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.
12 Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innova in visceribus meis.
13 Ne projicias me à facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.
14 Redde mihi lætitiam salutaris tui: & spiritu principali confirma me:
15 Docebo iniquos vias tuas: & impii ad te convertentur.
16 Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea justitiam tuam.
17 Domine, labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam.
18 Quoniam si voluisses sacrificium dedissem utique holocaustis non delectaberis.
19 Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.
20 Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Jerusalem.
21 Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes, & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

Vers. 1.) In finem, Psalmus David.
Vers. 2.) Quum venit ad eum Nathan Propheta quando intravit ad Bethsabee.

Cum Titulo implicitum est argumentum vel occasio argumenti. Quatuor prima verba multoties jam prius occurrerunt. Reddi diximus præterea duo priora *pro victoria*, seu, *semper vincenti*, danti æternitatem pro sanguinolento. Hæc omnia Christo quadrant, vicit en in sanguine suo, & meruit nobis æternitatem finemque beatum: aspersio hyssopi hoc denotat *a*, & quod translatum peccatum Davidis Nathan dixit *b*, quasi in eum qui pro peccatis omnium sanguinem fusurus erat. David etiam per pœnitentiam retulit de Deo ipso victoriam atque de sanguinibus peccatorum liber, æternitatis ac fœlicitatis viam aliis exemplo doctrinaque aperuit. Magna vis pœnitentiæ, ut prævaleat contra Deum *c*, & peccatum diabolumque depellat, qua de re Nyssenus & Chrysostomus *d*, tractans Davidis istam vincendi rationem eximiam: idem nos factitare oportet ac diligenter ut resipiscamus neque peccemus amplius, respicere finem ante quem nemo ad veram pervenit laudem, quæ Paraphrastes in titulo (pro fine) vertit. Cetera quæ sunt in titulo innuunt adulterium David cum Bethsabea uxore Uriæ, & reprehensionem Nathan jussu Dei factam, non solum de adulterio, licèt id tantum tituli verba præferant, sed absque dubio de Uriæ homicidio. Nota historia ex lib. Reg. secundo *e*.

ARGUMENTUM.

Scripsit ergo Psalmum istum David pœnitens in eo, deplorans peccata illa, & alia omnia quæ in duobus illis continebantur, atque supplex veniam petit, simul flagitans restitui sibi amissa gratiæ dona, pollicendo se in posterum, ut antè divinas laudes celebraturum, & impios verbo ac exemplo docturum, offerendo non externa dumtaxat sacrificia, sed multo gratius spiritus contribulati, cordisque contriti & humiliati sacrificium, orando tandem veniam, non per ista illa externa vel etiam interna sacrificia, sed per merita Christi, cujus sacrificium, exactæ futurum erat sacrificium justitiæ, ad placandum Jesum toti humano generi, & extruendam fidelium Ecclesiam, quod se vehementius optare significat, metuendo ne quod à peccatis suis hac in re oriatur impedimentum, nec non in aliis beneficiis, quibus Jerusalem civitatem Deus, cui ipse Rex præerat, decreviſſet afficere, & jam conferre cœpisset. Quando præcisè sit Psalmus compositus, divinare non possum. Non dubito, licet agat de pœnitentia, post pœnitentiam compositum, atque à jam justificato Davide, sicut & reliquos etiam pœnitentiales. Unde Theodoreti parum necessaria notatio videtur, prophetiæ donum non amisisse, cum illos scriberet adhuc pœnitens: nec probo, jo scribendo, quod idem ait, respectum habuisse ad futura populi peccata, & nominatim ut inseriret expiationi ejusdem in Babylonica captivitate: quamvis nullus ambigat illi & nobis ac omnibus peccatoribus usui esse.

Non immorabor in exponendis peccatis David, nec dicam quare illius, ut & aliorum quorumdam peccata describi voluerit Deus in divinis litteris: non etiam quantæ capiantur inde ac ex Davidis nominatim peccatis & pœnitentia utilitates, tamen peccato abusi quidam ad exemplum pœnitentiæ negligant imitationem, ut Augustinus *f* admonet, Ambrosius in Apologia pro David, & Gregorius *g*, quum Zacharias *h* proponat illum velut exemplar pœnitentis, quem sub tuam Deus recipiat protectionem, & Cyrillus *i* Jerosolymitanus typus pœnitentiæ nominet. Non pertinent hæc ad enarratorem & manibus teruntur plurimi, si de ullo alio, tractatus de hoc Psalmo fusiore atque concionatorio stylo conscripti vernaculis etiam linguis, inter quos Italici Cæsaris Calderari, & Julii Mazzarini nostri laudem merentur.

Ad argumentum faciunt quas colligit secundus rationes 16. ex Psalmo, quibus causam tuam David exorat, magna Dei misericordia, miserandi consuetudo in Deo mos ejusdem ad exitum & perfectionem inchoata opera perducendi: quòd ipse reus agnoscat culpam: eamdem puniat: confiteatur, Deum nocens ignoscere, qui solus potest, & mali gravitatem percipit: quoniam promisit veniam Deus ne insultent adversarii ipsimet Deo: quia humanæ naturæ infirmitas, & ad peccandum pronitas magna est: ut non frustra tot videatur eum ipse prius muneribus etiam gratiæ affecisse: ut Divinæ potentiæ opus exsistat illud eximium in homine novo instaurando & non interrumpat Deus de Messia ex semine suo promissum: si impetret, pollicetur aliis auctorem futurum ut resipiscant, ac Divinas ubique laudes deprædicaturum offert externas victimas & oblationes, maximè autem spirituales: interponit postremò mentionem de nova Ecclesia, cujus cupiat esse membrum vivum. Attigisse satis: nam inter exponendum acuratius dicetur de singulis: quemadmodum & de multiplici quasi ratione atque conditione justificationis, tum ad removendum peccatum, quod important verba *miserendi, delendi, lavandi, mundandi, aspergendi, dealbandi, liberandi, avertendi, benignè faciendi*, tum ad conferendam ipsam justitiam, & virtutes pertinentes ad eam, quæ indicantur verbis, *creandi cor mundum, innovandi spiritum rectum, reddendi lætitiam, dandi gaudium & lætitiam*, tum ad satisfaciendum, quod fit *habenda semper peccatum contra se, docendo iniquos, annunciando laudem*, & *exaltando justitiam Dei*.

Rectè præterea obiervat Mazzarinus incidere hic mentionem de incarnatione, de vocatione, prædicatione, ejusque donis gratis datis, & sanctificantibus peccato tùm originali, tùm actuali, institutione Ecclesiæ, atque de aliis religionis nostræ præcipuis capitibus.

Nec verò attinet dicere de laudibus Psalmi præcunctis in Ecclesia frequentatissimi: in feriali enim officio quotidie semel jejunii tempore, bis hebdomada sancta à feria 4. in singulis horis recitatur. In absolutione solemni pœnitentis, in funere ad orandum præ aliis accommodatissimum Gulielmus docet Parisiensis *k*, adjungens ei XXIV. & LXXXV. & in Synodo Salegustadiensi præcipitur, ut cum LIII. LVI. LXVI. recitetur pro universis ordinibus, nec non pro statu Papæ, & Antistitis propriæ sedis. Et in 8. Synodo *l* cum VI. & XXXVII. (qui sunt ex pœnitentialibus, de quibus egimus Psal. VI.) injungitur ejus recitatio admissis ad reconciliationem Photianis à nonis Octob. usque ad Natalem Domini propter alias abstinentias, & ut quotidie inclamarent centies, *Domine ignosce mihi*, genuflectentes quinquagies. Athanasius *m* jubet,

a Hom. 9. in Cant.
b Serm. 7. in Cant.
c Hom. 1. in Euseb.
d Isa. 24. 6.
e Psal. 67. 5.
f lib. 56.
g Ep. cont. Jud. n. 16.
h Hom. 16. in Matth.
i lib. 7. Non satis laudibus Deum beneficia nobis conferentem venerari, & quid addendum.
k lib. & 10. cont. Faust. n. 83.
l Ep. cont. Jud. num. 10.
m in c. 56. n Hom. 1. in Ezech.
o supra.
p 20. cont. Faust. c. 21.
Iter est salutare Dei ubi ostendi tur. De B. Benedicto in cœlum migrante tradita.
q Serm. de S. Benedict.
r 2. dialog. c. 32.
s Psal. 28. 9. & 83. 5.
t Psal. 89. 1.
u Isa. 6. 3. x c. 51. 3.
y lib. 6. c. 1.
z 1. Reg. 2. 30. Ex laude Dei quanta bona ad nos redundent.
a Psal. 47. 2.
b Eccl. 43. 33.
c Rom. 3. 23.
d Philip. 3. 13. 14. 2. Cor. 9. 24.
e vers. 9. b 2. Reg. 10. 13.
Pœnitentiæ vis.
c Gen. 32. in quæst. 2. in Psal. 29. d hom. 77. ad popul.
f Psal. 30. 21. g c. 35. 8.
e cap. 11. & 12.
Laudes hujus psalmi.
k de Rit. divin. c. 18.
l actione 2.
m t. de vit.

Quinquagenarii numeri in hoc Ps. commendatio. a *Ibid.*

jubet, ut quum primùm Virgo media expergiscitur nocte recitatis statim verbis illis a *media nocte surgebam*, &c. integrum istum recitet. Facit ad commendationem quinquagenarius numerus, non temerè profectò illi assignatus, quum sit aliquorum aliorumdem Psalmorum præcedentium argumentum posterius argumento istius, ut Psalmi III. & VII. sicut in eorum expositione ostendimus, & LI. & LII. prius, ut videbimus. Lege Auctorem quæstionum utriusque testamenti *b*. Jubilæi & remissionis numerus est hic *c*, ut annotarunt *d* Origenes Hilarius *e*, Augustinus, Ambrosius *f*, Thomas, Didymus, Hugo, Cassiodorus, Hieronymus *g*. Iterum August. *h* & lex quinquagesimo die data est, postquam populus exivit de Ægypto *i* & Spiritus S. postea missus, quum abiissent dies totidem à Christi resurrectione *k*, aliquoties autem flagitatur Spiritus Sanctus in hoc Psalmo. Confirmant Didymus & Ambrosius, quod in parabola Christus debita peccatorum relaxata contulit cum condonatis denariis quinquaginta & quingentis *l*. Addit Ambrosius quinquaginta siclos quos violator puellæ patri dare debebat, eamque ducere uxorem *m*. Adjice quinquaginta justos ob quos parciturum promisit aliis Deus *n*, latitudinem quinquaginta cubitorum arcæ *o*, & atrii quod scidit Ezechiel *p* totidem immunitatem Levitarum, à custodia tabernaculi & ministerio ejus qui complevisset annos quinquaginta *q*, tot ansulas & fibulas quibus saga sive cortinæ tabernaculi nectebantur *r*. Quod anno Jubilæi præcipiebantur non serere, sponte provenientia colligere, vacare conviviis, clangere tubis, servos Hebræos manumittere, ad veteres possessiones redire, ad pœnitentiam satis commodè applicat Alphonsus *s* à Castro. Summa est, pœnitentia beneficio carnem non seri, quia non pastu vel potu rigatur; non blandis mollibusque vestibus permulcetur, non consentitur pravis nascentibus, & noxiis cogitationibus: clangitur caniturque buccinis, & laudes Divinæ celebrantur, ob relatum de peccato ac diabolo triumphum: mens ac voluntas veluti suaviter convivatur, invicem provocando se ad prædicandam & amplificandam Dei misericordiam: asseritur pœnitens in perfectam libertatem filiorum Dei: recuperatur ab eo jus æternæ fœlicitatis, eidemque restituuntur priora gratiæ dona & merita; benigne reddente Deo annos quos comederat locusta, bruchus, rubigo, eruca *t*; hoc est quatuor illæ capitales perturbationes, ut exponit Hieronymus, tristitia, lætitia, spes, metus, aut præcipua vitia superbiæ, quæ frustra nititur pedibus suis, ut locusta; gulæ, cujus bruchus edax symbolum; avaritiæ, quam rubigo ipsa depascens metalla designat: luxuriæ quæ repræsentatur ab eruca humi repante. Plura Bongus *u*. Eusebius ita quum Psalmo hunc nectit, quasi territus his quæ ibi dicta sunt, in futuri adulteriique participes, ac de judicio Divino, in eum proruperit ut illud confessione præveniret, denique totum toti Psalmo aptè sanè respondentem facit, ut cognosces apud Barbarum. Hugo Card. haud abludit, dicens contra furtum uxoris Uriæ sicut oviculæ, esse *dele iniquitatem meam*, contra adulterium, *à peccato meo munda me*: contra homicidium, *lava me*. Facit etiam non nihil ad laudem, quod in septem pœnitentialibus Psalmis, de quibus egimus in primo, qui inter omnes sextus est, hic enumeretur quartus, & quasi medius. Primus, ait Thomas, pertinet ad contritionem, quod lotione proditur lecti per lachrymas noctium singularum *x*: secundus ad confessionem *y*, tertius, ad satisfactionem *z*: hic ad effectum penitentiæ, qui est plena remissio peccatorum, & instauratio hominis ad perfectionem, totusque in petenda versatur misericordia, nihil exigens quod molestia exterius afficiat, ita ut idcirco magis frequentetur in Ecclesia. Cujus quoque rei præter istam Cassiodorus aliam caussam dat, quoniam quidquid habetur in isto Psalmo, convenire cuivis potest: in aliis etiam pœnitentialibus aliquid est proprium personæ Davidis, & quia, inquit Ambrosius, in omni fere circulo mentio fit de peccatis.

b q. 112. ap. Aug. to. 4. c Lev. 25. 10. d ho. 5. in N. e q. utriusq. test. in 112. f Ap. Dav. c. 8. g in c. 3. Is. c. 4. l. Zach. h 2. de doct. c. 16. i Ex. 11. k Act. 2. 2. 4. l Luc. 7. 41. m Deut. 22. 28. 29. n Gen. 18. 24. o cap. 6. 15. p Ez. 42. 2. q Nu. 8. 25. r Ex. 36. 16. 17. s Hom. 8. t Joel. 2. 25. Ibidem.

Symbolum avaritiæ. u *l. de myst. num.* 5.

x Ps. 6. 7. y Ps. 31. 5. z Ps. 37. 18.

Quum veniet ad eum Nathan Propheta.) Pòst mortem Uriæ ac luctû pro illo, quum Bethsabeam introduxisset David *in domum, & facta ei esset uxor* a, *misit Deus Nathan ad ipsum* b. Cavent canones in uxorem duci viduam ab illo qui virum ejus interfecerit: non ea opinor mente Uriam David interfecerat; sed post factum, ex A quadam fortassis pietate duxit illam, quum plures tunc liceret habere, & ad celandum adulterium, ac simul uxoris Uriæ damnum & infamiam, Uriam occidi præcepisset. Non est opus quid Nathan dixerit nomine Dei, quid responderit David exponere: petantur ex historia Regum. De Nathan notari debet, quod fuit opinio Ambrosii *c*, Augustini *d*, Lyrani *e*, Abulensis *f*, Burgensis *g*, unum hoc nomine fuisse qui Uriæ filius naturalis à Davide sit adoptatus, cum aliis ejusdem filiis Simmaa & Sobab. Ambrosius quoque, Augustinus, Lyranus, confundunt cum nostro Propheta. Verùm scriptura *h* clarè satis alios ipsimet Davidi natos tradit ex Bethsabea, & Augustinus illam opinionem retractavit, quod refellunt etiam Salmeron *i*, Barradius *k*. Quocirca Nathan Propheta diversus erat ab illo, sive fuerit ille alius filius David naturalis sive adoptivus: lege Abulensem *l*. Refert ex Epiphanio de vita & interitu prophetarum Comestor, Nathan divinitus edoctum de Davidis adulteri voluntate, accurrisse ut prohiberet peccatum, priusquam vocata Be-B thsabea veniret, sed in via substitisse, Diaboli opera mortuum ei nudum objicientis. Id etiam extat apud Dorotheum in synopsi: sed mihi valde dubium videtur, etiamsi Abulensis *m* approbet ex historia Regum. Constat solùm quod venerit nato jam filio quem Davi susceperat ex adulterio. Quo fit ut impœnitens per annum fere perseveraverit David, ut alias etiam diximus; nec videam quo pacto Nathan Davidis redargutorem vocet Cyrillus Jerosolymitanus *n*: intelligit forsan jussionem Dei. Mirum sanè tamdiu in suo virum tantum cœno hæsisse: ad Prophetam Propheta mittitur, medicus ad medicum, sed ægrum, inquit Chrysostomus, qui sibimet mederi non valebat. Notari præterea vult in verbis (*quando venit*,) candorem Nathan & facilitatem quæ sanè fuit maxima. Ambrosius *o* gravem verecundiam pudoremque delicti, ut ab inferiore etiam in prophetia reprehenderetur David, & sic dolore compelleretur. Ab eodem redargui peccatum, quo prophetante meritum ipsius fuerat prædicatum. Ego verò agnosco etiam singulare beneficium, quod C adeo bonum, sapientem, charum & quod nonnullis visum dixi, etiam affinem, destinaverit Deus ad accusandum peccatum. De Nathan præterea quæ divinæ litteræ tradunt, Epiphanius, Isidorus *p* & Dorotheus *q* ajunt ex Habaonitis fuisse, finemque obiisse, & sepultum cum dignitate in Gabaon.

a 2. Reg. 11. 27. b cap. 12. Viduam ab illo duci qui virum ejus interfecerit canonibus vetitum.

De Nathan controversæ opiniones. c l. 3. in Luc. d 2. de cons. Evang. e in Luc. 3. f 1. p. 3. q. 9. g in c. 1. Matt. h 1. p. 3. & c. 5. i to. 3. tr. 28. K to. 1. con. l. 5. c. 9. l 1. p. 7. q. 13.

Nathan Diaboli opera lusus cum ad Davidem properaret avertendi à Bethsabea periculi gratia. m 2. R. 12. q. 1. Davidis in pœnitentia per annum fere in peccato cum Bethsabea. n Cat. 2. ill.

o 2. Apol. David. c. 11. Nathan Davidis affinis Nathan Gabaonita.

p *de vita & mort. san.* c. 52. q in Synops.

Quando intravit ad Bethsabee.) Additur in bibliis Complutensibus, ac Regiis, *uxorem Uriæ*. Observanda cum Thoma, linguæ Hebrææ sanctitas, quæ rem turpem honestè effert; qua de re disserui alibi, & digressionem confecit noster Pineda in Job *r*: & Cantapetrensis *s*. Confirmat Thomas illis verbis *t*, *Eloquia Domini, eloquia casta*. Genebrardus affert R. Mosis *u* testimonium, quod nos etiam eo loco citavimus. Similis formula in Genesi *x* per verbum Latinum, *ingrediendi*. Abulensis *y* confutat fœdam Thalmudistarum sententiam, quod non peccaverit David cognoscendo Bethsabeam superstite Uria. Ambrosius *z* Judæos refellit, asserentes, Davidem esse filium Dei, *Deus*, inquit, *virtutum est, non criminum* quæ ille scilicet commisit. Decet nos verecunda D scripturarum oratio abhorrere à lectione, auditione, prolatione inhonestorum, sicuti decet sanctos: discamus exemplo Davidis abstinentiam ab aliena, quæ nescio qua ratione magis desideratur, quia aliena vetitaque ac illicita. Non debent ista nunc pluribus verbis exaggerari: Legatur Sebastianus Gomesius. De homicidio expressa mentio non fit, tùm quia non vult nos Deus, inquit Thomas, in scrutandis & publicandis peccatis aliorum promtos, sed valde parcos esse: velutique insidiari ut quæramus impietatem in domo justi *a*: ut proinde etiam Christus diligenter enumeret merita bonorum, obiter ac strictim demerita malorum attingat *b*, tum quia quando quis unum peccatum facit propter aliud, transit illud in speciem alterius, ut furans propter adulterium adulter censetur potiùs quàm fur. Adde ex adultero facilè provenire potuisse in homicidii cognitionem, memoriamve. Mos autem hic est scripturæ, ut Chrysostomus *c* admonet, ut quum generalissima dicere cœperit, relinquat sequentia studiosis consideranda. Bellarminus *d* noster hoc Davidis exemplo cum aliquot patrum testimoniis de eodem, confirmat, etiam prædestinatos de quorum numero eumdem Davidem fuisse ostendit, à gratia & justitia excidere aliquando.

Hebrææ linguæ sanctitas. r in c. 31. s 10. hyp. 11. 23. t Ps. 11. 7. u 3. dir. dub. c. 9. x c. 29. 21. y in 2. Reg. 11. q. 8.

Thalmudistarum fœda sententia de peccato Davidis cũ Bethsabea. Judæi ab Ambrosio refutati. z 2. Apol. David. c. 4. Deus virtutum est Deus, non criminum.

a Pr. 24. 15. b Matt. 25. 35. & seq. Scripturæ mos. c Hom. 12. in Gen. d lib. 1. de am. gratiæ c. 7.

Etiam prædestinati excidunt aliquando à gratia & justitia.

Restat Bethsabee, cujus dumtaxat de nomine dicendum judicio. Hieronymus in versione sua, (ut quidem recitatur à Trevero & in Bibliis:) Victorinus etiam *Bethsabee*, ponit, multique alii *Bersabee*, & *Βηρσαβέ*, quo pacto Symmachus etiam cum LXX. scribunt ac proferunt, quum Hebraicè בת שבע *bath scheuahh*, & Aquila Theodotioque verterint βεθσαβεέ. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis in Genesim *a*, docet, *puteum juramenti vocatum* באר שבע *beer scheuuah*: *ber* enim *puteus*: *scheuahh* tum *septem*, (tot enim agnas Abraham in juramento, quod cum Abimelech fecit, adhibuit,) tum ipsum *juramentum* significat *b*; Quòd si ante hanc caussam, supra nomen hoc legatur, monet idem Hieronymus esse prolepsim, sicuti aliis nominibus contigit, ut Bethel & Galgala, quæ utique usque ad tempus, quo ita appellatæ sunt, aliter vocabantur. Quum denuo Isaac fodit alios puteos, unum denominavit eodem pacto *c*, sed ob aliam tertiam caussam, idest, satietatem quam significat etiam שבע *seuachh* per ש ut habet sonum litteræ ס, nempe cum puncto in sinistro cornu. Adhuc idem Hieronymus quæstionibus in paralipomena *d* observat matrem Salomonis in paralipomenis *e* בת-שוע *bath schuahh*, quod va-B let *filiam deprecationis*, vel præterea *exclamationis*, & salvationis, in lib. Regum *f*. בת שבע *bath scheuah*, quod significat *filiam septem*, *juramenti*, *satietatis*. Contendit Pagninus *g*, Galantinus *h*, Nebiensis *i*, legendum *Bathseba*: Vatablus *k*, binomiam fuisse *Bathseba*, & *Bathsua*. More suo Franciscus Georgius *l* comminiscitur Bersabee, ut significat *puteum septem*, innuere puteum septem superiorum influxum, de quo Salomon à Davide generatus, quia David *dextera*, vel *fortis Dei* exponitur. *Filiam potentis* Chrysostomus *m* interpretatur, & *puteum septimum*. Congruit ultima etymologia quòd uxor *putei* nomine describatur *n*, & uxor septima Davidis fuerit mater Salomonis *o*. Lege de hoc eodem nomine Augustinum *p*, Gregorium *q*, Ambrosium *r*, Isidorum *s*. De ipsa non de nomine tantùm disserunt de nostris Mazzarinus in Psalmum L. *t* & Pineda in opere de Salomone *u*: probatque ultimus *x* ex legitimo Davidis cum illa matrimonio natum Salom. In Genealogia Christi scribitur *y* quòd David genuit Sa-C lom. *ex ea quæ fuit Uriæ*, non expresso nomine proprio Bethsebee. Non est caussa quod esset notior ex marito quàm ex nomine suo: sæpius enim de ea mentio sit quam de illo, eratque sine dubio celebrior uxor Regis, quàm miles privatus; nec ideo quod homicidii mariti consci fuisset *z*, minus namque verisimilitudinis hoc habet: & luxisse narratur mortuum *a*: non item quod propter peccatum indigna esset nomine quod non fideliter Sanctitius Theophilacto adscripsit, simili namque de caussa sileri aliæ debuissent. Est autem ratio Aquinatis *b*. Voluit Evangelista memoriam refricare adulterii David, sicuti jam priùs nominaverat meretrices, quæ benignum non impediverint Messiæ adventum, simulque innuere, Salomonem natum ex illa tamquam ex legitima Davidis uxore, quamvis antea fuisset uxor Uriæ: denique placuit exprimi nomen Viræ fidelis ac justi servi Davidis, & ut credi etiam potest, Dei, qui tam gravi damno injuriaque in indignissimè affectus fuerat.

a in c. 21. b in Gen. 21. 22. & seq. c c. 26. 32. 33. d in l. 1. c. 3. 5. e l. 1. 3. 5. f 2. Reg. 11. g in interpr. nom. Hebr. h l. 12. c. ult. i hoc loco. K 1 Par. 3. num. 4. l to. 1. sect. 9 probl. 474. & tom. 5. sect. 1 pr. c. 1. m Hom. 1. in Matth. n Pr. 5. 5. o 1. par. 3. 1. & seq. p 2. 2. cont. Faust. c. 8. q 3. mor. c. 21 r 2. Apo. David. c. 10. s in 2. Re c. 2 t discursu 13 u l. 1. c. 4. x cap. 5. Locus Matthæi expositus. z Remig. in Matth. Tho. 3. p. q. 31. a. 3 ad 5. a 2. Reg. 11, 26. b supra.

Vers. 3.) Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam:

Et secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.

TUA quidem Deus amplissima per omnes versatur visiturque misericordia: in miseriis maximè, quæ per se misericordiam accersunt & exigunt magis veluti objectum proprium ipsius: miseriarum porro summa peccatum est, quo quis obstringitur animo saucius confectusque, à te longissimè abit, omnium bonorum fonte. Inter peccatores scelaratissimus ego, sive propter tot ac tam illustria naturæ gratiæque, animi & corporis A externa ac interna accepta beneficia, sive ob perniciosum exemplum, quem, ut me tuus parabola convincit Propheta *c*, oportuerat aliorum peccata, his ipsis quæ patravi similia, coercere atque punire: sive, quia sciens grandia nimis mala commisi, magna illa non se se contineat in ira misericordia tua *d*, quam fateor iram, & ut misericordiæ clausi sint mihi fontes, commerui. Miserationes tuas & *misericordias antiquas* *e* requiro, ut pro more, quem tantis tot retro sæculis ad te pro venia universi sunt experti, etiam supplici mihi condones: neque ipse ferre turpitudinem meam, quæ tibi displicet summo pulcherrimoque bono, plusquam dici aut cogitari possit. Ergo ne quid maculæ in animo meo residere sinas, unde mihi ipsi gravis, ingratus tibi existam, reatum solve ac tolle, ne debitas reposcas pro tantis criminibus pœnas, chirographum *f* mea ipsius quodammodo contra me scriptum manu, oblitera, dele, tolle, confringe.

c 2. Reg. 12. & seq. d Ps. 76. 10. e Ps. 88. 50. f Col. 2. 14.

Miserere mei Deus.) Nihil refert quòd legat Ambrosius, *g*, *Domine, miseros facit populos peccatum h*, pro, miseros, ἐλαττοῦσι, *diminuunt*, & pluraliter, Hebr. חשך *chesed*, quòd si misericordiam signent, ac variè declarentur, significant quoque probrum, legisse videntur LXX. חסר *cheser*, qui est defectus. Symma-B chus vertit ὄνειδος δὲ λαοῖς ἁμαρτίας. *Miseria peccatoris in paupertate*, cæcitate, nuditate *i* consistens flagitat divinam misericordiam, quæ sola mederi tantis malis potest non remittitur pœnitenti peccatum ex justitia, ut contra Pelagianos Augustinus *k* demonstrat: sed ex Dei promisso gratia: misericordia gratiam includit. Hebræum verbum hujus loci cum affixo חנני *chonneni*, à quo verbo matris gratiæ mater Anna, & auctoris gratiæ præcursor Joannes nominatus est, quum nemo esset in omni priore cognatione qui tali nomine vocaretur *l*, hoc est, qui legem præsentem gratiæ demonstrare posset. Tam acris ac improvisa imploratio misericordiæ, absque distincta enumeratione miseriarum harum vehementiam indicat, multitudinemque peccatori benè perspectam, (qui enim non agnoscit, ignosci non petit, nec dolet) satis etiam innuit implorans magnam misericordiam, quæ plura prolonqui non sinat, silentio premit nomen proprium David, quia miseriis notissimum se putat, quia pudet adeo amicè ac familiari-C ter agere, ut Urbanus IV. Bonaventura, & ante illum Hugo Victorinus *m* observat; quia indignum se sentit, cujus non modò Deus aliique, sed ipse etiam sit memor nominis *per labia sua n*. Non jam audet dicere: *Memento o Domine David*, non illud usurpat, *Ego p servus tuus & filius ancillæ tuæ*, nec oculos vult in cœlum levare, hoc unum curans ut percusso pectore propitium sibi peccatori Deum *q* faciat, indignum judicans vocari *filius r*: si Psalmum statim pronunciavit ac à Nathan est reprehensus, aut ad id tempus respiciens, eum composuit, nihil pro filio auditur petere, cujus comminatus morte propheta fuerat, vel quia non puras minas interpretabatur, sed certam prædictionem: vel quia satis erat pro se misericordiam poscere, quum esset peccato suo mortem filii meritus, vel quia res quædam patris filius est: quo pacto Chananæa orabat (Miserere mei) *s* quamvis filiæ flagitaret incolumitatem notatu verò dignum, quòd hæc exprimit nomen David D usurpans *miserendi* verbum, *miserere mei fili David*, eodem præterea modo cæcus Bartimæus, *t*, *Jesu fili David miserere mei*: cui adjunctus alius cæcus ita quoque clamabat *u*: & de uno narrat etiam Lucas *x*. Credo versabatur in omnium sæpius ore formula ista, simul item Davidis misericordia: è cujus familia credebatur venturus Messias. Dei vocabulum, quod etiam post prolatum *miserendi* profert verbum miserabilis & ærumnis pressus pœnitens convictus à Nathan, & caussæ defensionem nullam reperiens *y*, etsi hinc propter majestatem, peccatori horrorem incutit, ex altera parte spem excitat, quia novit figmentum *z* nostrum, quod etiam quoniam suum est, reficere vult non perdere, quia non facit furorem iræ, ut disperdat, quoniam inquit ipsemet *a* de se, *Deus ego & non homo*, quia remittit de suo jure, ac de rigore vindicis justitiæ suæ: cujus rei nonnullus typus haberi potest, ut Castro *b* quidem notavit, effractio tabularum, quando populus vitulum adoraverat *c* in radice montis, idest per merita Christi, cujus Divinitas culmen: media cellitudo, anima,

g 2. Apolog. David c. 12. h Pr. 14. 34. i Apoc. 3. 17. K ep. 106. l Luc. 1. 61. m Annot. in Ps. cap. 58. n Ps. 15. 4. o Ps. 131. 4. p Ps. 115. 16. q Luc. 18. 13. r c. 15. 19. 21. s Matt. 15. 22. t Mar. 10. 47. u Matt. 20. 30. x c. 18. 38. 39. y Chr. Cass. z Ps. 102. 14. a Osæ 11. 9. b Hom. 3. c Ex. 32. 19.

ma, pes, caro, crucifixa: Nomen Dei Hebræum hoc loco est אלהים *elohim* significans fortem ac judicem, quasi fortiorem imploret, superatus à spiritu potestatem habentis, ideſt, usurpantis super *a* se, & illum cujus in creando (in creationis enim hiſtoria ponitur id nomen *b*) requiratur, in recreando atque juſtificando, & quadam quidem ratione, major omnipotentia, quæ parcendo maximè & miſerendo manifeſtatur. Ut Judex præterea invocatur, quia decrevit dum nobis vita ſupereſt, damnationis non ferre ſententiam, ſed pœnitentiæ locum dare. Talis autem eſt, ut Hugo *c* Victorinus notat, ut quia ſapiens non poſſit falli, non corrumpi, quia juſtus, non vinci quia omnipotens, non declinari quia ubique. Adde quòd ut bonus non poteſt non exorari. Tandem forma nominis pluralis innuit perſonas Trinitatis proprio quodam modo per peccatum læſas. Patris ſecundùm omnipotentiam, quia regia poteſtate David abuſus eſt Uriam occidendo: Filii, ſecundùm ſapientiam, fraudibus utendo: Spiritus ſancti, ſecundùm bonitatem, dum bonitate ac pietate Uriæ flecti noluit, & alienum thorum conſpurcavit - *Tempus* nunc *miſerendi* venit, *venit* d *tempus: Deus meus miſericordia mea* nunc es *e*: igitur ago jure meo: quoties à te officii tui partes edigo, & velut debitum, ſed in ipſa fundatum benignitate, ac miſericordia repoſco. Porro etiam ſi *miſericors* Deus, *patiens, multa miſericordia, proſtabilis ſuper malitia f* ſit, quod perſidè negans Gain deſperavit *g*, nihilominus *quis ſcit ſi converſatur & ignoſcat h*, & ſi *de propitiato peccato* non dubitemus eſſe *ſine* i *mora*, propitiationem majore cum metu deprecari oportet. Profundum nempe divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei ſcire non poſſumus, inquit Hieronymus *k*, optandum potiùs quàm præſumendum. Attamen verum eſt quod hoc loco Chryſoſtomus ſcripſit, & aliquoties alibi repetiit. Peccaſti, pœnitere; millies peccaſti, millies pœnitere: millies pœnitet, adhuc etiam pœnitere. Hanc vocem reprehendit in Novatianorum Epiſcopo. Socrates ejuidem hæreſis ſectator *m*, unicam enim à Synodis datam lapſis pœnitentiam. De publica tantùm Synodi pœnitentia loquuntur. Idem vero Chryſoſtomus monet, non id ſe dicere ut negligentes faciat: ſed ut ad fidem ſalutaris expectationis adducat, ne quis umquam deſperet, ſed de Dei ſemper miſericordia confidat. Lege Sixtum Senenſem *n*.

Secundùm magnam miſericordiam tuam.) In quibuſdam codicibus legitur *miſericordiæ*: in plurali: quod eſſet ſi haberetur cum (י) *jod* חסדיך *chaſdecha*, omiſit Hieronymus *magnam*: nec eſt Hebraicè aut Chaldaicè, nec in verſione Aquilæ, Σύμμαχος κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου, *dona mihi Deus ſecundùm miſericordiam tuam*: nec Symmachi οἰκτιρόν με θεὸς κατὰ τὸ ἔλεός σου, *miſerere mei Deus ſecundùm miſericordiam tuam*. Theodotio conſentit cum LXX. ἐλέησόν με ὁ θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, *miſerere mei Deus ſecundùm magnam miſericordiam tuam*. Verbum ἐμοῦ cetera complectitur, οἰκτιρμοῦ miſerentis effectum, Σύμμαχος, ipſum effectum ac donum ſeu largitionem: ἐλεηθῆναι illa etiam duo ſignificat: ſed propriè reſpectum gratuitæ largitionis, quem impottat Hebræum חפץ *chanan*. Sapienter LXX. epithetum addiderunt, ut ſimile ſequenti verbo hoc eſſet, ſicuti frequenter in aliis, & in hoc maximè Pſalmo eadem ſententia verbis aliis repetitur, ut omnem comprehenderent miſerendi modum de quo nunc dixit: ut alluderent fortaſſis ad verba Moſis *o*: *dimitte obſecro peccatum populi tui juxta magnitudinem miſericordiæ tuæ* כגדל חסדך *chegadelchaſdecha, juxta* ὡς μεγαλοσύνης σου, nec non ad attributum, quod idem de eodem protulit *p*: *Dominator Domine Deus miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis* ורב חסד *varcheſed, πολυέλεος ac verax*. Eccleſiaſtici auctor hortatus ad pœnitentiam, ne ſi non egeris eam, incidas *in manus Domini, & non in manus hominum q*, ſubdit, *ſecundùm enim magnitudinem miſericordiæ ejus ita & correptio ejus r*. Ubi alibi videtur ad noſtri Davidis verba quum ei propter aliud peccatum optio trium ſuppliciorum data eſt: *melius eſt ut incidam in manus Domini* (*multa enim miſericordia ejus ſunt*) *quam in manus hominum ſ*. Ad pœnitentiam promonet non ſolum conſideratio meruendæ Majeſtatis, ac magnæ potentiæ Dei ad puniendum, ſed amabilis quoque magnitudinis miſericordiæ ipſius ad parcendum, nam duo hæc ait *t*, *audivi, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine* (quaſi dicat magis peculiariter) *miſericordia*. Novam conjunctionem iſtam ſermonis vocat Ambroſ. *u*, ut *magna miſericordia* dicatur, atque non facilè alibi ſectum meminiſſe, & ideo quæ ſit magna miſericordia advertendum: eſſe potiùs animadverſione dignum, cur toties ita de miſericordia ſcripturæ loquantur, non de aliis attributis, ſaltem non adeo frequenter. Nam præter allata teſtimonia legimus magnificatam miſericordiam *x*, multam miſericordiam *y* ; iterum magnam *z*, multitudinem miſericordiæ *a*, mirificatam *b* plenam illa terram *c*, multiplicatam *d*, meliorem ſuper vitas *e*, confirmatam, & corroboratam *f*, multitudinem miſericordiarum *g*, ſuper cœlos *h*, ſuper omnia opera *i*, Dei, ſuper exaltantem judicium *k*, extendentem ſe uſque ad mille, ideſt, infinitas generationes *l*, & his Synonyma non pauca imò in catalogo plurimarum creaturarum atque beneficiorum Dei, qui teritur Pſ. CXXXV. illud perpetuò reperitur (*quoniam in æternum miſericordia ejus*) appellantur quoque *vitera miſericordia Dei m*, & Deus *pater miſericordiarum n*. Magnitudinem miſericordiæ Ambroſius æſtimat ex virtute, quam Deus dicitur habere magnam *o*, ac tandem vult miſericordiæ magnitudinem ſpectandam in Incarnatione: quæ nimirum perfectæ redemptioni noſtræ neceſſaria erat. Idem ſentit Caſſiodorus, Innocentius III. Hugo Cardinalis, Thomas, & de Græcis Origenes, Chryſoſtomus, Cyrillus, Petrus ipſe *p*, *ſecundùm miſericordiam ſuam magnam, regeneravit nos in ſpem vivam*, & Joannis pater *q*, quod ſuſcipiendo Deus *Iſrael recordatus eſt miſericordiæ ſuæ*. Caſſiodorus verò, Gregorius, Innocentius, & Drogo tract. de Paſſione Domini edunt peculiariter Paſſionem Chriſti vocari *magnam miſericordiam*. Hanc aliqui putant *miſericordiam* intelligi Pſalmo LXXXVIII. *miſericordiam meam non diſpergam ab eo*, ideſt, non privabo ſemen Davidis venturo Chriſto de carne ipſius. Idem Ambroſius *r*, & Athanaſius ajunt innui deſiderium futuri baptiſmi, qui exactam remiſſionem peccati, reatuique collocatutus eſſet, cum gratia ſanctificante. Ceteri magnæ peccati magni miſeriæ ob varias circumſtantias flagitari dicunt magnam miſericordiam & perfectæ curationi ab omnibus peccati effectibus, & reliquiis quas vocant. Hoc deinceps magis adhuc exprimitur, ſicuti & per aſperſionem hyſſopi baptiſmus ut videbimus. Non eſt nomen quo deleſtetur, magis Deus, quàm *miſericordiæ* propter hoc nomen (quod Jeſus eſt, propitiari peccato ſuo petebat David, quia multum illud eſſet *f*, quam vocat alibi *miſericordiam apud Dominum, & copioſam apud eum redemptionem*. Poſſet etiam nomine *miſericordia magna* prædeſtinationis intelligi beneficium. Duobus aliis in Pſalmis LV. & LVI. qui eodem pacto quo noſter iſte inchoant, liberationem poſcit David ab externis adverſariis dumtaxat, à quibus conculcabatur aut à malis pœnæ corporiſve; idcirco non interponit obtecrationum magnæ miſericordiæ Dei, quum autem gratia agit pro impertata venia, & æternæ damnationis liberatione, ait: *ut Confitebor tibi Domine Deus in toto corde meo & glorificabo nomen tuum in æternum, quia miſericordia tua magna eſt ſuper me, & eruiſti animam meam ex inferno inferiori*. Remiſſum illico David peccatum fuit ut dixit *peccavi x*, veteri adhuc de hoc non nihil potuit & *de propitiato* non eſſe *abſque metu*, tamen deprecari pro pœna temporali, pro dictis reliquiis, ut fomite: pro reſtitutione quorumdam donorum gratis datorum: pro recuperatione ſuavioris amicitiæ ac familiaritatis cum Deo, aliiſque prioribus promiſſis divinis: ut de Meſſia ex ſemine ſuo, quæ promiſſa dubitare poterat conditionalia fuiſſe, ſi non peccaret.

Bernardus *y* illam communem cauſam tractans, cur *magna* hæc *miſericordia* dicatur ob magnum peccatum, docet, eumque imitatus Urbanus Papa IV. in Paraphraſi *parvam & mediocrem* quoque dici prout ſunt peccata: magnum peccatorem magna miſericordia opus habere ut *ubi abundavit debitum, ſuperabundet gratia z*, vocat *parvam miſericordiam* per comparationem aliarum, quando non ſtatim punit Deos, ſed expectat ad pœnitentiam, *mediocrem* quum quis reſpondet huic expectationi, & convertitur *magnam*, per quam deinceps cavet quis gravia ſive mortalia peccata, hæc Philippus *a* de

Greve, tranſtulit tacito nomine. Tam lata Dei miſericordia eſt (uti namque nobis ad hoc iiſdem nominibus licet, quibus & Paulus *a* uſus eſt & poſt eum Dionyſius *b*, Gregorius *c* Iſidorus & Bernardus ad Bonaventuram) *d*, ut ad omnes ſe peccatores peccataque extendat: tam longa & alta, ut reſtituat peccatorem in gratiam Dei ac in ejus cœleſtis hæreditatis, præmiando etiam ultra condignum; tam profunda ut eruat ex inferno æternaque pœna, illos etiam qui eam experiuntur, puniendo citra condignum quod myſticè eſt *pugillo metiri aquas*, ut è contrario prius eſt illud, *ponderare cælos e*. Id attigit Alphonſus à Caſtro *f*, ſed fuſiùs proſequitur Mazzarinus *g*. Porro tanta iſta miſericordia Dei enitelcit præſertim erga peccatores, quum benefacit male meritis, communicando ſolem *h* ipſis pluviamque, ſed quod pluris refert, gratiæ quoque munera: ſic commendat Deus potiſſimùm charitatem ſuam *i*, in nobis, & ut Pſalmo *k* XL. hoc modo *abyſſus abyſſum invocat*. David qui talem jam diu antè miſericordiam exercuerat aliquoties in Saule *l*, ita ut eadem videri dignus potuerit, de congruo ſaltem ut loquuntur, & liberè ſuggerebat illius memoriam Deo *m* loquens de Saulis ejuidem familia cui conſultum volebat, dixit *n*, *putaſne aliquis remanſit de domo Saul, ut faciam cum eo miſericordiam propter Jonathan?* ſed veluti ſe corrigens, quod videretur humano tantùm moveri affectu, iterum interrogavit *o*, *Numquid ſupereſt quiſquam de domo Saul, ut faciam cum eo miſericordiam Dei?* quamvis hoc innuere poteſt juramentum initum cum Jonathap, Pſalm. VII. *q* imprecabatur ſibi, *ſi reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Jam ergo *magnam miſericordiam* Dei memorans, illam intelligit maximè ſibi propriam, cujus imitationi tam diligenter ſtuduerit. Quum Nathan utens parabola, rem veram narrare crederet de Davide, iratus nimis dixit: *vir mortis eſt qui fecit hoc & reddet quadruplum r*, videlicet alienæ injuriæ vindex volebat eſſe non propriæ: in propria quivis remiſſus ac indulgens poteſt eſſe: in ea quæ alium attingit, reddere jus, propriis præſertim, cujus debet. Iplamet in alios miſericordia noſtra crebrò in ſcripturis appellatur *ſ Juſtitia*, quia commune Dei munus ſibi vindicare debet, ſed quæ accepit, alius etiam tribuere, ut monet Gregorius *t*, ejuidem participes miſeriæ, qua prorſus caret, *qui dives eſt in miſericordia u*; habetque divitias gratiæ, nec bonorum noſtrorum eget *x*; adeo exigua omnis noſtra miſericordia eſt, ut comparetur ab Oſea *y* cum *nube matutina*, & *rore mane tranſeunte*: quamvis videtur ſenſus, miſericordiam atque beneficium quam demonſtrare volebat Deus, impeditam peccaris, velutique orienté Solis exaruiſſe. Alterum, inquit Urbanus Papa, exiſtimare debemus orando Deum, Alexandrum: qui non attendebat quid quis, ſed quid ipſum deceret dare.

Et ſecundùm multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.) Hieronymus omiſſa particula, &, ponit plurali numero, *iniquitates meas*, legerunt alii עֲלֵי *peſchahhi*, in ſingulari non autem פִּשְׁעִי *peſchahhai* in plurali. Auguſtinus docet his verbis præcedentem ſententiam repeti, ut *deleri iniquitatem* ſit miſereri, *multitudo miſerationum* ſit miſericordia magna, ſignificant *miſerationes* effectæ miſericordiæ actione ſive illius, nempe Dei & Chriſti & paſſionis; prædeſtinationis, baptiſmi, juſtificationis, ut antea dictum eſt. Sed Ambroſius *z*, miſericordia, incarnationem, miſerationibus injurias tolerandas in carne intelligit Voces item רחמים *rechamim*, & οἰκτιρμοὶ ardentiorem, & concitatiorem important, & ut ita dicam viſceralem miſericordiæ actum, cum viſcerum commotione, quemadmodum alibi notavimus. Utens ergo iſtis vocibus maximè ſe miſerabilem oſtendit eſſe, ſuper quo commoveri ſi fieri poſſit, ipſius Dei viſcera poſſint debeantque. *Delendi* verbum inciſum veluti in ære chirographum mortis, cum cauſſa, quæ ſunt peccata, tinuit, ſive *peccatum ſcriptum ſtylo ferreo & ungue adamantino a*. Qui ſolus eſt auctor ſententiæ & cognitor cauſæ, ſolus delet apices illos lethales. *Ego ſum, ego ſum*, ait ipſe met *b*, *qui deleo iniquitates propter me, & peccatorum tuorum non recordabor*. Qui autem ignoici aliquibus nolebat, nec debitas dimitti pœnas, dicebat: *ne operia iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie non deleatur*. Diximus ad rem præſentem faventia nonnulla Pſalmo XXXI. Non vult David deleri nomen Aſſuum *de libro viventium d*, ſed iniquitatem de libro in quo omnes ſcribuntur *e*, & omnia opera, ne Deus mala cognoſcat, quod fit quando deſinunt eſſe. Miſerationes multæ arguunt peccata multa, adulterii, fraudis, proditionis, rapinæ, homicidii, tùm Uriæ, tùm ejus occaſione aliorum multorum ut Ayguanus notavit: dicere potuit ſe peccaſſe ſuper numerum arenæ maris: etiam & ob peſſimum ſcandalum, & varias circumſtantias eorumdem malas, pluraque effecta ex iis relicta. Præter ea non tantum priores acceptas à Deo miſerationes, ſed etiam veterem Dei in miſerendo mortem, quas *miſericordias antiquas* nominat etiam David *f*, aitque multæ miſericordiæ Deum eſſe omnibus invocantibus eum *g*, & pater Joannis *h*, ad faciendam, ait, miſericordiam, cum patribus noſtris. Docui præterea priori membro quantitatem attribui miſericordiæ, & miſerationibus Dei, tùm magnam tùm multam continuam diſcretamque. *Fons horrorum eſt puteuſque aquarum viventium i* miſericordiæ, unde tot rivuli derivantur miſerationum, impetu fluentes ac tamquam *emiſſiones paradiſi k*, quum *ſtillæ* juſtitia ſimilis dicatur, ſeu ipſa *ſtillar, l*, unde & miſericordiæ initium *ſtillari* dicitur *m*, quando adhuc parva nec dum magna miſericordia eſt, multiplexque miſeratio. Peccatus eſt alibi Deum David *n*, *reminiſci miſerationum & miſericordiarum in ſæculo* antiquarum, & *numquid* ait *obliviſcetur miſereri Deus, aut continebit in ira miſericordias ſuas?* Denique *delendi* verbo convincitur, peccata, in juſtificatione penitus auferri ſecundùm malitiæ maculam, & reatum æternæ pœnæ non in ſuperficie tantum radi, aut ſolùm non imputari: qua de re dicto etiam loco egimus. *Coronat* & cingit Deus ac circumdat *in miſerationibus o & miſericordia. Oleum effuſum nomen p* ejus eſt, ideſt miſericordia effuſa, quo inſtar olei ſubdit ac penetrat & ſuper liquores enatat, indignans Deus alicui, aufert faciem ab eo, *miſericordiam & miſerationes q*: rurſus dum amat, deſponiat eum *in miſericordia*, & miſerabundus *r in miſerationibus magnis congregat ſ*. Cave primum peccatum diligenter, facile enim ſuo trahit pondere ad alia, & pœnæ cujuidam loco finit Deus, ut labatur qui unum admiſit, in alia, apponendo ſic *iniquitatem ſuper iniquitatem* ita ut *non intret in juſtitiam* ipſius *t*. Lege Thomam *u*.

Verumtamen ſi *peccaſti: non adjicias iterum, & deprecare ut dimittatur tibi*, Delet mercator de libro rationum vel ſi quid aliud remiſit, vel ſi debiti ſolutionem recepit: delet ſcriptor errores aut maculas obliterando aut radendo: delet pictor ex imagine quæ minùs placent: delet judex rei quam abſolvit, cauſam ſententiamque jam ſcriptam: delet nubem Sol aut ventus: delet lutum qui calcat & ſubigit. Multis præterea modis aliæ res delentur quos ad propoſitum accommodare non erit difficile. Paulus *x* de deleto *chirographo decreti adverſus nos* meminit: Iſaias *y* de deletis iniquitatibus more nubis: Daniel *z* de delenda per Meſſiam iniquitate: David *a* de non delenda iniquitate parentum in poſteris imitantibus eos: *ſcribit contra te Dominum amaritudines b* quando peccas: dele tu illas amaris lacrymis, & merito amaræ paſſionis Chriſti, aqua & ſanguine quæ fluxerunt de latere Crucifixi. Cæſarius *c* memorat, ſcripta cujuidam ſtudioſi Pariſienſis peccata quum *c* ore fateri præ lacrymis & ſingultibus nequiret, nec ab Abbate S. Victoris legi potuiſſe, quòd omnino deleta divinitus eſſent, juxta paullo ante ex Ilaia recitatam ſententiam. Celebre item Theophili ſanguine ſcriptum Chirographum: ope Divina eidem abique notis litterarum reſtitutum. Vis profectò magna contritionis atqui parendum Divinis præceptis, de confitendo & ſatisfaciendo. Quod autem Chryſoſtomus aſſerit, ubi miſericordia flagitatur, interrogationem ceſſare: ubi miſericordia poſtulatur, judicium non ſævire: ubi miſericordia petitur, pœnæ locum non eſſe: ubi miſericordia, quæſtionem nullam eſſe: ubi miſericordia, condonatam reſponſionem eſſe; non evertit ut Calvinus eum perperam intellexit, ſatisfactorias pœnas, & Oecolampadius. Refellit iſtos Sixtus Senenſis allatis apertis locis Chryſoſtomi pro ſatisfactione. Locus iſte illius de publica pœnitentia intelligi poteſt & contentioſo illo judicio, aut de reatu æternæ pœnæ, qui tollitur per miſericordiam, quamvis remanere poſſit debitum ſolvendi pœnas temporales. Quo pacto unus David abſtractè appellat Deum *miſericordiam ſuam*, & præ

a Eccl. 10. 4.
b Gen. 1. 1.
c Anſelm. in Pſal. cap. 38.
d Pſ. 101. 14. & Iſ. 1. 18. & 40.
e Iſ. 40. 12. & Hieron. 3.
f Iſai. 2. 13.
g Gen. 4. 13.
h Ioel. 2. 14.
i Eccl. 5. 5.
k in Ioel. c. 2 & Hieron. 2.
l Iſai. 6. c. 21 Numquam deſperandum, ſed de Dei miſericordia fidendum.
m Socrat. lib. 7. cap. 15. & Sozom. lib. 7. cap. 19.
n Sixt. Senenſ. lib. 5. Annotat. 173.
o Num. 14. 19.
p Exo. 34. 6.
q c. 2. 12.
r verſ. 25.
s 1. Reg. 24. 21.
t Pſ. 61. ult.
u 2. Apoc. David. c. 12
a Epiſt. 2. 118. ubi Dion. cap. 9. & 10. Mor. c. 6. in Theorem. c. 1. & 2.
b Dionyſ. de Divin. nom. cap. 9.
c Iſidor. de Summo bono l. 1. c. 18.
d Bernard. ſerm. 2. in Pſal. Qui habitat.
e Iſ. 40. 12. & Hieron. 3.
f Caſtro Iſ. 49. & 25.
g Mazzarin. in Concord. Evangel. c. 5. n. 25.
h Matt. 5. 45
i Rom. 5. 8. & 1. Ioan. 4. 9.
k Pſ. 41. 8.
l 1. Reg. 20. 14. 15. & 24. 22. & 26. 9. & ſeq.
m Pſ. 131. 1.
n 2. Reg. 9. 1
o verſ. 3.
p 1. Reg. 20. 26.
q verſ. 5.
r 2. Reg. 12. 6 In propria vindicta injuriæ remiſſus quivis & indulgens eſſe poteſt.
ſ Matt. 6. 12 & cap. 6. 14. Act. Apoſt. Decret. c. 22.
t Iſ. 57. 17. & 64. 5.
u Iſ. 54. 8.
x Iſ. 44. 22.
y Oſe. 6. 4.
z Pſ. 108. 24.
a Pſ. 68. 29.
b Pſ. 38. 18 Miſerationes multæ arguunt multa peccata.
c Pſ. 31. 5.
d Pſ. 85. 5.
e Luc. 1. 72.
f Gen. 19. 19
g Num. 14. 18 & Pſ. 85. 5. 15. Pſ. 118. 156. Ioel. 2. 13. Ion. 4. 2. 2. Par. 30. & Pſ. 85. 13. & Pſ. 107. 5.
h Pſ. 5. 8. & Pſ. 68. 14. & Pſ. 105. 45. Dan. 4. 32.
i Pſ. 16. 7.
k Pſ. 30. 32.
l Pſ. 32. 5. & Pſ. 118. 41.
m Pr. 35. 8.
n Pſ. 62. 4.
o Pſ. 102. 11.
p Iſ. 11. 2.
q Pſ. 86. 5. 7.
r Thren. 3. 32
s Pſ. 144. 9.
t Exod. 7. 1 & Exo. 20. 6. Gen. 31. 12.
u Luc. 1. 78
x 2. Cor. 2. 5.
y Ioel. 2. 13.
z Pſ. 102. 11.
a Luc. 1. 54.
b Pſ. 24. 11. & Pſ. 129. 7.
c Sup. cap. 8. Nomen quo magis Deus deſectatur.
d Pſ. 85. 5. & Luc. 1. 72.
e Pſ. 40. 12. & Hieron. 3.
f Caſtro Iſ. 49. & 25.
g Mazzarin. in Concord. Evangel. c. 5. n. 25.
h Matt. 5. 45
i 2. Matth. 28. 27.
k Pſ. 35. 6. & Pſ. 102. 4. & in Cant. c. 5.
l Iſ. 16. 5.
m Iſ. 54. 7. Primum peccatum diligenter cavendum ſuo pondere trahens ad alia.
n Pſ. 68. 28.
o Pſ. 22. 4. & Pſ. 87. 22.
p Ezech. 21. 14. & Pſ. 108. 14
q Leo. 13. 16.
r in l. 3. c. 10 De ſtudioſo quodam Pariſienſi tradita de peccatis ab ipſo ſcripta cum ore fateri nequiter præ lacrymis
ſ Theophili ſanguine ſcriptum chirographum.
t Hom. 2. c. 2. 9. Inſtit. Contritionis vis. Satisfactionis pœnæ.
u In tract. ſua operum Chryſoſt. ad marg. hom. 6 in Gen.
x Bib. ann. 26. & 164. & 1. 6. ann. 201.
y Iſ. 43. 25.
z Dan. 9. 7.
a Pſ. 50. 11.
b Pſ. 49. 21.
c Pſ. 31. 5.
a Ser. 102 de Greve,

præ ceteris *a* crebram de misericordia facit mentionem. *A dignos pœnitentia fructus d* facere debet, ut ab his etiam abstineat, quæ alioquin essent licita, ut monet Gregorius *e*, fatagendum ut per bona opera certa fiat vocatio, & electio: sicque deinceps peccatum non admittatur: *f* incumbendum munditiæ animi facultatumque ipsius, quas peccati turpitudo infecit. Audiverat David adulterium sibi condonatum homicidiumque *g*, sed ab occultis aliis, de quibus ambigebat, mundari volebat *h*, ut observat Gregorius, nec non ab alienis: Chrysostomus, candoris pristinam restitutionem, & roboris, Ambrosius & Innocentius petere Davidem interpretantur. Collegit Mazzarinus *i* rationes quatuordecim quibus David intelligi possit post remissum peccatum petere: ut Deus ampliùs lavet ipsum ab iniquitate, & à peccato mundet. Potiores attigi, nec improbabilis illa, ut respiciat futurum tempus deprecans ne in easdem recidere maculas sinat. Quid si respexit David ad aquas, quibus dum corpus lavabat Bethsabee *k*, ipse animum cœno voluptatis, ac deinde corpus etiam conspurcavit. Ceterum quamvis Deus imperet ut lavemur ac mundi simus *l*, & ut lavemur *à malitia cor m*, merito ipsemet oratur ut lavet, quia nostrum quidem est cooperari gratiæ, (sed gratia tota Dei est. David lectum per singulas noctes lavabat, stratum lacrymis rigabat *n*. Quemadmodum cerò crescere in quocumque gratia magis ac magis potest, sic ampliùs quivis curare debet, nisi sibi deesse velit, ut ejus comparet incrementum, & ut si justus est, justificetur adhuc *o*. Operum quoddam genus est, quod superogationis, & consilii & vocamus, quia lex Christi neminem per se ad ea obligat: alicui tamen ob pericula tentationesve vitæ ratio aliis libera, potest esse necessaria, ut respondisse Dunstanum Episcopum recordor.

Ampliùs lava me.) Hieronymus *p*, *multùm lava me*. Alii, *multiplica lavare me*, vel, multiplica, nempe misericordiam, lava me: vel in multitudine, videlicet misericordiæ, aut lavacri tui, lava me. Hebræum הרבה *harbeh*, imperativo significat *multiplicia*, quamvis hic noteur cum punctis segol, הרבה *herbeh*, aut sine, (ה) הרב *heren*, potest quoque nomen esse quomodocunque scribatur, & significare *multum*. In Psalterio Gallicano sive Ambrosiano addita particula, ὅτι, *multùm lava me*. Augustinus, Fulgentius *q*, Psalterium vetus, *magis magisque lava me*. Eodem quoque pacto alicubi Hieronymus *r*, quem etiam ita citat Concilium Francofordiense in Epistola ad Præsules Hispaniæ, eodemque modo Fulgentius *s* legit Ambrosius *t*, *in multum lava*, Cassiodorus & Auctor quæstionum utriuque testamenti, *usque quaque lava me*, Græcè ἐπιπλεῖον *in plus*: Chaldaicè סוגיא *sugebba*, *admodum*. Non tam sæpius quàm plenius lavari petit, inquit Ambrosius, quomodo plenius id fieri possit, præter rationem quam affert de baptismo, quo justitia omnis impletur *u*. (etsi revera non hoc dicebat Christus de efficacia sacramenti, non conferendam justitiam, nec de suo ideft, à se instituto loquebatur, sed de Joannis baptismo quem pro humilitate recipere volebat) jam prius docuimus. Quare sæpius fieri ablutionem istam eorumdem peccatorum certum est: ut testatus pius ac salutaris ipsius confessionum generalium, in quibus eadem speciatim peccata, de quibus aliàs confessi absolutique fuimus, repetimus, ut eorum absolutionem denuo consequamur. Ea repetitio facit ut quis à peccatis abhorreat, & recedat: magis ac magis satisfaciat pro pœnis temporalibus: magis confirmetur in voluntatis proposito, circa emendationem vitæ: magis recordetur aliquorum obiitorum peccatorum, vel circumstantiarum: magis deprehendatur ac progrediatur in via Domini aut contra: magis eruditur à confessario de necessariis ad profectum spiritualem; novam gratiam recipiat remissivam peccatorum quantum est ex se: & justus magis justificetur *x*: ac priùs niger formosior evadat, ut ait Origenes *x* Benedictus Papa XI. *a* decrevit salubrem esse confessionem contra nonnullos, qui dubitabant; ut videre est apud Ricardum *b* & Rubionem *c*, sed hæc de re plura in scholis. Justitiæ nostræ cum divina comparatæ ut *pannum menstruatæ d*, si loci fuerimus *quasi aquis nivis*, & *fulserint velut mundissimæ manus nostræ*, *tamen sordibus intinget nos* e Deus; quamvis absolute ac simpliciter & intrinsecè coram Deo justi esse possimus in hac vita, & aliqui sint omnino tales.

Ab iniquitate mea.) A'ia Psalteria, & Ambrosius, Augustinus, Cassiodorus, Fulgentius; quem citavi, *ab injustitia mea*. Græcè erat prius ἀνομιῶν, hic ἀνομίας: Hebraicè priori loco פשעי *peschahi*, posteriore עון *hhavon*. Equidem puto, aut Hieronymus esse voces *iniquitatis*, *peccati*, *delicti x*, alias quod aliàs demonstravi. Joannes *b* enim scribit, quòd *qui facit peccatum*, *iniquitatem facit*, & *peccatum est iniquitas*: sunt etiam *omnia mandata Dei aquitatis c*. Quocirca omisso nunc delicto, quod hic non extat, non est proprie iniquitas, ante baptismum hominumqi lege carentium: peccatum post baptismum legem habentium: iniquitas contra legem Dei, peccatum contra præscriptum rationis & conscientiæ: iniquitas pravus quasi fœtus concupiscentiæ, peccatum concupiscentia ipsa: iniquitas, mala voluntas, peccatum actus malus ejusdem: & quod attinet ad rem præsentem, non magis iniquitas homicidium significat, & peccatum adulterium, quod afferit Athanasius, quàm è contrario. Sic etiam sentio de opinione Innocentii, qui sumit iniquitatem prout David in semetipsum peccavit, peccatum quo in Deum proximumque; nam Gregorius oppositum dicit. Sic de Ayguano, qui pro culpe *iniquitatem*, *peccatum* pro pœna peccati. Hoc planè verum quod observat Ambrosius, Davidem tot versibus peccatum ac tot vocabulis resonando, & repetendo exaggerare: nos pro pluribus peccatis unum Davidis nominavit alioqui multiplex, quia semel plura illa fecit nec repetiit) vix semel Dei misericordiam credere obiecrandam: illud etiam concedo ex vulgari loquendi modo, plus & esse vocari iniquum quàm peccatorem: atque ita videri nomine *iniquitatis* Davidem significasse si Latinè locutus esset, se acerbè deliquisse, ut scribit Auctor *a* quæstionum utriuque testamenti. At habenda ratio linguæ etiam Hebraeæ, Græcæque, & vidimus promiscuè in hoc ipso Psalmo, nunc antè, nunc post nomen iniquitatis & peccati collocari.

Et à peccato meo.) Alii priùs citati, *à delicto meo*, sed *quatuor* ita generale *peccati* nomen est, sicut & עון *hhavon*, delictum pro omissione vel peccato ex ignorantia vocatur παράπτωμα, שגיאה *schegiiah*, ut vidimus Ps. 18. *e*

Vers. 4.) Amplius lava me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.

NOn sufficit mihi remissio pœnarum, & obliteratio reatus æternæ damnationis: nec tum contentus malitiam ipsam peccati deletam: velim præterea ablui residentes fortes, condonari temporales pœnas, reddi animam plenè mundam. Nam etsi dimidiatè non fit à peccatis mortalibus justificatio, quidam tamen sæpe supersunt effectus quibus mederi oportet. Non continuò deletis fœdis characteribus de pariete, ita ut legi non possint paries immaculatus est. Ablatis etiam maculis, prior non ideo nitor restituitur. Piacula, lustrationes, lavacra, baptismata legis, animi iordes non detergunt, inquit Cyrillus, sed sunt ad carnis emundationem dumtaxat *e*, opus perfectiore sacerdotio remedioque frustra *nitrum* est *herbave* boriteh* atque omis facultas naturalis. Prævidebat David aquas baptismi mundas & mundantes ut placet Ambrosio *d* & Cassiodoro. Urbanus Papa utitur hac similitudine, sicut super deletas litteras, quædam ex ipsis litteris remanet turpitudo, per quam adhuc perpendi possint ipsarum deletarum veltigia, & significatio litterarum, nisi ipsæ litteræ & litura penitus eradantur, ita & deletam à Deo iniquitatem in anima quamdam dolor mitatem relinquere, per quam à Deo qui solus est inspector cordium, & conscius secretorum, & abillo, qui est animarum improbus accusator: potest adhuc perpendi à Dæmone per externa quædam signa, quanta fuerit iniquitas nisi post deletionem à Deo amplius abluatur. Subdit lavandi modos, per lotionem mysticam illam pedum quam Christus utirpavit *e*: per lixivium calidum amarumque nostrarum lacrymarum: per butyrum *f* devotionis; per sacramenta, quæ continet pretium sanguinis Christi, in quo lavamurg. Adde fidem purificantem corda *h*, verbum Dei sive sermonem, eleemosynam *k*, rectam intentionem *l*. Munditiam quoque comparat (quia quod ablutum est, inquit, remanet aliquando impurum, immundiumque) cum leprosi mundatione, qui ad sacerdotes mittebatur, quod confessionem peccatorum designat. quemadmodum lepra peccatum: quia lepra debilitat, inficit, contagio corrumpit, horrori etiam ad aspiciendum est. Quodlibet peccatum mortale maculam inurit *m*, inquinat *n* denigrat *o*, abominabilem reddit *p*, sive cum fumo compares superbiam, sive cum pulvere avaritiam, sive cum tenaci liquore luxuriam, quod Castro *q* facit, sed hunc effectum potissimùm luxuria operatur, ut de Ruben *r*, ac Salomone scribitur, & hoc proprium istius vitii, ut una commaculet duos ut cum anima corpus; quod contumelia afficitur *s*, & in quod peccatur *u*: ut in lucta etiam si vincas, quodam tamen modo quasi attactu inficiaris. Accedit pessimum in regia persona exemplum, ita ut subditis contemptui, ludibrioque, & eisdem admirandum occasio esset: diu in peccato David hæserat, scilicet fere annum integrum, usq; ad id tempus, quo ad eum Nathan missus est, ut antè diximus, propterea ut Didymus, ac Hesychius, docent, amplius lavari petit. Non sine causa quæsivit Christus: quantum temporis esset ex quo quidam evasillet Dæmoniacus, & quum responsum esset ab infanti, difficultatem curiosis ostendit, docuitque, genus illud non ejici nisi in oratione & *x* jejunio. Item super Lazaro mortuo quatriduano flevit Christus, turbavit se, clamavit *y*. Tam difficile qui didicit malum, potest benefacere, quàm *Æthiops pellem*, *pardus mutare varietates z*: holocaustum semel, iterum, tertiò aqua per fusum cœlestis accendit ignis: *a* septies lavari aqua leprosum Naamanem principem oportuit *b*: Hebræum totidem vicibus, sed *anguine passeris c*: quæ videri potest novi à veteri testamento differentia: translato peccato ac deleto lavari vult amplius, quia impetrata venia exigit majorem gratitudinem: cicatrix, licèt obducta, majorem imbecillitatem ac difficultatem relinquit, pœnitens

a Ps. 143. 2.
b vers. 18.

c Ezech. 9. 2. 3.
* Jer. 2. 22.
d 2. Apol. David c. 8.
Urbani Papæ similitudo.
e Joan. 13. 5.
f Ioh. 20. 6.
g Apoc. 1. 5.
h Act. 15. 9.
i Joan. 13. 10
k Luc. 11. 41
l Is. 1. 16.
m Jer. 2. 22.
n Is. 65. 26.
Apoc. 22. 17.
o Tuten. 4. 8
p Osc. 9. 10.
q Hom. 61
r Gen. 49. 4.
s Exod. 4. 7. 22
t Rom. 1. 24.
u 2. Cor. 6. 18.
x Marc 9. 20
y Joan. 11. 43
z Jer. 13. 20.
a Reg. 3. 18. 38
b 4. Reg. 5. 14
c Levi. 14. 4.
Impetrata veniæ exigit majorem gratitudinem

d Matt. 3. 8
e Hom. 20. in Evang.
f 1. Petr. 1. 18

g 2. Reg. 12. 13.
h Ps. 18. 13.

i discurs. 31. Mazzarini rationes quat uordecim quibus Deus ipsemet ut lavet nos cur oratur.
k 2. Reg. 11. 2. 4
l Is. 1. 16.
m Jer. 4. 14.
Deus ipsemet ut lavet nos cur oratur.
Nostrum cooperari, gratia Dei tota est.
n Ps. 6. 7.
o Apoc. 22. 11
Operum genus quoddam superogationis & consilii.
p hic. & q. 46.

q de remiss. pecc. 12.
r in c. 6.

s 1. Jeremiæ. pec. c. 20.
12. Apo. Dav. c. 17. & hic loco.

t Psal. 50. apud Aug. tom. 4. plenius quam sæpius lavari petit David.

u Matt. 3. 15
x Apoc. 22. 11.
x Cant. 1. 4.
a Ibidem.
b Extravagit. de privil. c. 4. d. 33. a. 2. q. 4.
c d. 3. d. 26. q. 2. a. 1. & 3.

Peccatum & iniquitas ut differant.

a in Ps. 18. & in 1. Ioa. 3
b 1. ep. 3. 4.
c Ps. 118. 172.

d 2. Apol. David c. 8.
Urbani Papæ similitudo.

e Joan. 13. 5.
f Ioh. 20. 6.
g Apoc. 1. 5.

h Act. 15. 9.
i Joan. 13. 10
k Luc. 11. 41
l Is. 1. 16.

m Jer. 2. 22.
n Is. 65. 26.
Apoc. 22. 17.
o Tuten. 4. 8
p Osc. 9. 10.
q Hom. 61
r Gen. 49. 4.
s Exod. 4. 7. 22
t Rom. 1. 24.
u 2. Cor. 6. 18.

x Marc 9. 20

y Joan. 11. 43

z Jer. 13. 20.
a Reg. 3. 18. 38
b 4. Reg. 5. 14
c Levi. 14. 4.
Impetrata veniæ exigit majorem gratitudinem

f Ps. 28. 13.
g Pr. 15. 13.

h Ps. 50. 5.

i Ps. 43. 26. secund. LXX.

k Ps. 39. 13.

l Ps. 18. 13.

m Pr. 1. 24.

gustinus, Cassiodorus, Fulgentius; quem citavi, *ab injustitia mea*. Græcè erat prius ἀνομιῶν, hic ἀνομίας: Hebraicè priori loco פשעי *peschahi*, posteriore עון *hhavon*. Equidem puto, aut Hieronymus esse voces *iniquitatis*, *peccati*, *delicti x*, alias quod aliàs demonstravi. Joannes *b* enim scribit, quòd *qui facit peccatum*, *iniquitatem facit*, & *peccatum est iniquitas*: sunt etiam *omnia mandata Dei aquitatis c*. Quocirca omisso nunc delicto, quod hic non extat, non est proprie iniquitas, ante baptismum hominumqi lege carentium: peccatum post baptismum legem habentium: iniquitas contra legem Dei, peccatum contra præscriptum rationis & conscientiæ: iniquitas pravus quasi fœtus concupiscentiæ, peccatum concupiscentia ipsa: iniquitas, mala voluntas, peccatum actus malus ejusdem: & quod attinet ad rem præsentem, non magis iniquitas homicidium significat, & peccatum adulterium, quod afferit Athanasius, quàm è contrario. Sic etiam sentio de opinione Innocentii, qui sumit iniquitatem prout David in semetipsum peccavit, peccatum quo in Deum proximumque; nam Gregorius oppositum dicit. Sic de Ayguano, qui pro culpe *iniquitatem*, *peccatum* pro pœna peccati. Hoc planè verum quod observat Ambrosius, Davidem tot versibus peccatum ac tot vocabulis resonando, & repetendo exaggerare: nos pro pluribus peccatis unum Davidis nominavit alioqui multiplex, quia semel plura illa fecit nec repetiit) vix semel Dei misericordiam credere obiecrandam: illud etiam concedo ex vulgari loquendi modo, plus & esse vocari iniquum quàm peccatorem: atque ita videri nomine *iniquitatis* Davidem significasse si Latinè locutus esset, se acerbè deliquisse, ut scribit Auctor *a* quæstionum utriuque testamenti. At habenda ratio linguæ etiam Hebraeæ, Græcæque, & vidimus promiscuè in hoc ipso Psalmo, nunc antè, nunc post nomen iniquitatis & peccati collocari.

Et à peccato meo.) Alii priùs citati, *à delicto meo*, sed *quatuor* ita generale *peccati* nomen est, sicut & עון *hhavon*, delictum pro omissione vel peccato ex ignorantia vocatur παράπτωμα, שגיאה *schegiiah*, ut vidimus Ps. 18. *e*

Vers. 5.) Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.

ADimpetrandam veniam, præter illam caussam primam quam allegavit ex magna misericordia Dei multitudinemque miserationum ipsius, secunda m nunc profert, quia quæ tamdiù dissimulavera t scelera pervicaci quadam impœnitentia, jam tandem agnoscat, ac præ oculis semper habeat, eorum gravem malitiam attentè consideret, indeque continuo animo acerbissimum dolorem concipiat, apertè disserteque confiteatur. In Judicio Divino reus confitens, dum tempus miserendi est, misericordiam reperit, si culpam agnoscit, si non excuset, si non elevet, *qui abscondit scelera sua*, *non dirigatur*: *qui autem confessus fuerit & reliquerit ea*, *misericordiam consequetur* f. *Justus*, ideft, qui justificari vult, *prior est accusator sui* g, nec expectat dum alius accuset. Quamvis juxta textum Hebr., *justus primus in lite sua*, *venit proximus & investigavit eum*: sensus sit, quod is qui prior in lite sua quam habet cum alio, loquitur, videtur justus, donec accedat alius: expectavit tamen David corripientem Nathan justum *in misericordia h*, libenter audivit, & imploratam misericordiam impetravit. Dicere jubet Deus priorem *iniquitates suas*, qui velit *justificari i*, seu ut habet vulgata editio, *narrare si quid habemus ut justificemur*: Hoc non potest qui non cognoscit: tanto numero quandoque comprehendunt illæ, ut videri non possint, adeo multiplicantur, ut corpsum derelinquat *k*, & excors aut vecors non recogitet, aut non recordetur. Non mediocre est, ait Ambrosius, ut agnoscat unusquisque peccatum suum. Ideoque & suprà dicebat, *lapsus l* seu *delictus quis intelligit*: aut *intelligit*: ideft, quis est tantus ut intelligat? Qui enim potest agnoscere, potest declinare, potest quid sequatur eligere. Non qui gloriatur *quum male*, *fecerit*, & exultat *in rebus pessimis m*, hoc potest dicere, sed qui dolet quòd fecerit, qui condemnat quòd deliquerit, quem sua vitia compungunt. Alium gloriantem & jactantem se in peccatis confert Ambrosius cum equis, qui quum ceciderunt, se jactare consueverunt: & quos casus non læsit, jactando se debilitant & frangunt, eum qui agnoscat peccatum cum Græcorum equis, qui quum vel in certamine cursu lì elisi fuerint, vel fortuitò ceciderint, nequaquam se commovere consueverunt, & quamdam tenent quietis & patientiæ disciplinam: ita ut si his casus non nocuit, quies prosit: certè non acerbetur offensio. Ideo quasi multo dici jumento; *peccasti* n, *quiesce*. Adjicit præterea *o* salubre monitum de futuro judicio in quo nudabitur uniuscujusque pectus, ac testimonium reddet cuique *conscientia sua p*, prodetur omnibus quod putabatur occultum: qui despicabilis hic judicabatur, præferetur. Non potest latere peccatum Deum, ut medeatur tamen tamquam medicus, detegi sibi tamquam vulnus, vult, & homini, cui suas hic in re patites commisit. Incredibilis infania de vulnere non erubescere, de ligatura vulneris erubescere, inquit Augustinus. Saul deprehensus in peccato à Samuele, fateri noluit *q*, & alius Propheta ut persuaderet alteri *r* justè se vulnerari, aspersioneque pulveris os, & oculos mutavit *r*. Flebat Christus super civitatem n in cognoscentem peccata, Deus Adamum requisivit, postquam peccavit ut ad peccati confessionem traheret *t*. Cognatum Petrus suum deploravit *u*, Magdalena *x*: latoro *y*; prodigus *z*: Judæi quibus prædicavit Petrus *a*: Saulus *b*: At Sauli dicenti se peccavisse *c*, non ignovit Deus ut observat Bernardus *d*: non Antiocho *e*. Cognoscit, ut par est, iniquitatem suam cui displicet ac dolet, qui pœnam subire paratus est: qui fert patienter arguentem & corrigentem: qui vitare omnino in posterum sibi proponit peccatum peccandique occasiones, qui quanta sit ejus malitia pensat, quantis bonis hominem spoliet: quàm graviter Deum lædat: quantis obnoxium facit suppliciis: quantam imbecillitatem ad opera virtutis inducat: quàm noceat aliis exemplo, quot quantumque hominibus satisfacere debeat: qui quæ cognovit diligenter idoneo etiam ministro Dei confitetur: sed hæc profequi non est hujus instituti: cautus *f*, & Cassianus ex isto loco inferunt, latis esse soli Deo confiteri: de publica pœnitentia intelligunt seu confessione, de cujus abrogationes Sozomenus *g*. Est qui per negligentiam tradit oblivioni peccata: qui refugit recordationem eorum, ne sentiat conscientiæ punitiones morsulque: qui ini amore obcæcatus; parva, levia, pauca æstimat: qui specie boni ac simulacro quodam virtutis, etiam quæ sunt mala, credit bona esse: qui ob inveteratam peccandi consuetudinem reputat quidlibet *h* fas, justum. Argumentum Seneca *b* in melius translati animi scribit esse, quòd vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt: quibusdam ægris gratulationem fieri, quum se ipsos ægros esse sentiemunt. Diabolus, ut Naasi *i*, ut Philistæi *k*, eruit oculos mancipiis suis. Is quem facti sui pœnitet, ait Lactantius *l*, errorem suum priftinum intelligit, & per *pœnitentiam* resipiscit ac mentem suam quasi ab infania recipit. Nam aliud est, ut Gregorius *m* admonat, videre & cognoscere peccata, per judicium damnando, aliud per appetitum, iniquitatem. Hanc si isto modo aspexisset in corde, David se negabat exaudiendum *n* à Deo priore modo idem in Psalmo 31. odiebat Deo, *delictum meum tibi cognitum feci*, *& injustitiam meam non abscondi*: *dixi confitebor adversum me in injustitiam meam Domino*, & in 37. *p iniquitatem meam annuntiabo*, *& cogitabo propeccato meo*. Vicissim Deus apud Isaiam *q*, *iniquitatum tuarum non recordabor*: *tu verò memento*. Et tamen etiam verum est, quod Pinufius monet *r*, modum in memoria peccatorum tenendum, ne vel delectatio subrepat, vel antiquæ putreditis sola contagio tetro mentem fœtore corrumpat, & spiritalem virtutum fragrantiam, ideft, suavitatem boni odoris, excludat: quod si memoria illa pulset, ita ab ea resiliendum, sicut respgit vir honestus & gravis, si impudicæ, ac procaci fœminæ in publico aut colloquiis aut amplexibus appetatur. Idem observatum lego ab auctore libri de contritione cordis apud Augustinum *s*, multos in recordationibus malorum suorum dum etiam plorant, in ipsas eorum delectationes insipienter incidere. Celebre Petri exemplum, semper tota vita peccatum detestantis, audito Galli cantu. Restè Augustinus, *à homo si se videreis*, *tibi displi-*

Peccatorum cum equis Græcorum comparatio & cum aliis

n Gen. 4. 7. secund. LXX. 20. Apo. Dav. c. 12.
In futuro judicio peccatoris universa justitiæ mutatio.
p Rom. 2. 15.

q 1. Reg. 15. 20. c. 15. 19.
r 3. Reg. 20. 38.
s Luc. 19. 41.
t Gen. 3. 9.
u Matt. 26. 75.
x Luc. 7. 13. *y* c. 23. 42.
z c. 15. 19.
a Act. 2. 37.
b c. 9. 5.
Iniquitatem suam quis rectè cognoscat.
c 1. R. 15. 24.
d Ser. de san. Andrea.
e 2. Mach 9. 13.

f l. 5. ad. 175

g 9. tr. 1. 95.
Peccatorum confessio.

h Ep. 6.
Animi in melius trans lati argumentum.
i 1. Reg. 11. 2
k Jud. 16. 21
l 1. 6. c. 14.

m 22. Mor. c. 2. vel 3.
Peccata videre & cognoscere; quid.
n Ps. 65. 18.
o vers. 5.

p vers. 19.
q c. 43. secu. LXX.

r apud Cas. coll. 20. c. 9.
Modus in memoria peccatorum tenendus.

s ep. 4. Tu. c.
Multi in recordationibus peccatorum delectationes insipientes incidunt.

displiceret, & mihi placeret: sed quia te non vides, mihi displices, & tibi places. Multum prodest peccatribus scire quid fecerint, inquit Hieronymus attractan Ezechiel. *b* illum locum, *Fili hominis notas fac Ierusalem abominationis suæ*, quo spectat etiam præceptum datum Isaiæ *c*. annuntiaret populo scelera eorum, clamando absque cessatione, & quasi tuba exaltando vocem. Serpentis æneiaspectus salutaris *d* fuit fic propriorum conspiderato peccatorum, ut Cæsarius *e* Arelatensis asserit, præsentis quoque testimonio loci, dicens quod eum beneproferimus quando benè respicimus illa, & fic morsus ianamus serpentis per serpentis aspectus. Recogitabat Ezechias annos tuos *in amaritudinem animæ suæ f*.

Iniquitatem meam ego cognovi, eodem modo Cæsarius Arelatensis *h*, etiam hic ut versu 3. est שטיי *pescahabbi*, in plurali, sed alii legerunt in singulari שטי *pescahabbi*, (pro *cognosco*) Psalterium Gallicanum Cassiodorus, Innocentius, Hieronymus *i*, etiam Fulgentius *k* habent agnosco, Chaldaicè, *scelera mea coram me manifestè sunt*; quod est Synonymum sequenti membro.

Peccatum meum contra me est semper. Sic etiam in sua versione Hieronymus: tamen *l* alibi legit *coram me* & *m* pro peccato, *delictum*, quo nomine delicti utitur etiam Psalterium Gallicanum sive Ambrosianum, Cæsarius *n*, Fulgentius *o*. In Romano est, *delictum meum coram me est semper*, quam lectionem sequitur Augustinus, Innocentius, Auctor quæstionum utriusque testamenti *p*. Isidorus *q* autem & Augustinus *r* alibi (legens etiam *faciem*) *ante me*. Paraphrastes quoque reddit, *in conspectu meo*, quod idem valet Hebræum נגדי *negdi* & *inuitu tuo*, quod verius sequenti redditur *coram*: idest, veriatur in oculis, gesto illum ante me, mihi præsens est, non abjcio retro me, non depono memoriam illius, recolo, recordor, recogito, objicit se mihi, è regione stat, ut se inferat in mentem meam, statui illud *contra faciem*, sicut & Psalmo *s* priore dicebat Deus le facturum. Quo circa peccatum esse contra aliquem hoc loco non est esse contrarium & repugnans per se loquendo: sicuti neque quum Castellum dicitur contra aliquos esse *t*, Tigris videre *contra Assyrios u*, quæri Deum *manibus contra eum x*, mulieres sedere *contra sepulchrum y*, positum alcare *contra velum z*: quod Hebraicè לפני *lifnei* dicitur *coram*, *ante faciem*, &c. positæ abominationes alicujus *contra ipsum a*: humiliatus quis *contra alium* parum suæ aversationis *b*, cujus generis exant plurima exempla: etiam apud prophanos: ut

Urbs c *antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni*
Carthago, Italiam contra.
Contra d *elata mari respondet Gnossia tellus.*

Apollinarius sic expotuit,

Καὶ μου ἀχαρδαλωτίζεται ἐναντίον ὀφθαλμῶν,
Et meum peccatum est ante oculos:

Quia verò stat ex adverso qui adversatur, è regione qui resistit ac repugnat: idcirco satis etiam commodè possumus interpretari, *peccatum contra me*, quòd tamquam accusator testisq; nos reos apud conscientiam & Deum agat; sicut Psalmo illo 49. *e* ad verba, *Arguam te & statuam contra faciem tuam*, docebamus exemplo eorum, quos federe fecerunt contra Naboth, *f* & sententia Psalmi 38. *g Posui ori meo custodiam, quum consisteret peccator adversus me*, & Genesis *h*, *si male egeris, statim in foris peccatum aderit*. Simili quadam dicendi formula Isaias *i* dixit, *Multiplicata sunt iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis: quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognovimus*. Sapiens adversum se judicat delictum suum esse, ut scribit Ambrosius, & tamquam hostiles aves, ita lapsus culparum suarum adversantium modo sibi arbitratur obsistere, ac fine intervallo recordatio & species ipsa, sui illum erroris impugnant. Speciem Nathan Davidi proposuit sub parabola *k*: & ea versabatur in oculis, ut ait Cassiodorus Brunoque Herbipolensis, ceu tristis ac terribilis imago. Sed & vicissim licebit eyponere *peccatum contra nos esse*, ut ei resistamus, ut illud puniamus, ut in illud sicut in infestissimum hostem læviamus. Sic videtur Augustino. Non Domine, ait ille, non erit impunitum peccatum meum, novi justitiam ejus cujus quæro misericordiam: non impunitum erit: sed ideo nolo ut tu punias, quia ergo peccatum meum punio, ideò peto ut ignoscas, quia ego agnosco. Hic ait Urbanus esse nos nonjam positos *contrarios nobis*, sed peccato nostro: quod quamdiu erat nobiscum, non erat contra nos, sed quando non est nobiscum, contra nos est, hoc est *l*, ei non adversamur.

Innuit Hieronymus tertium sensum, *peccatum contra nos esse*, quia separat nos à Deo & bonis divinis, *Iniquitates vestræ*, ait Isaias *m*, *diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra abscondunt faciem ejus à vobis ne exaudiret*. Hæc est nubes quam opponit nobis peccatum *ne transeat oratio n*. Accommodatitiè licebit uturpare ex eodem querculo Vate *o*: *vigilavit jugum iniquitatum mearum in manu ejus* (Dei me ad pœnitentiam revocantis) *convoluta sunt & imposita collo meo*. Item illud ex Job *p*, de libro *in humero* portato, & quem circumdemus *quasi coronam* nobis, & *per singulos gradus* pronuntiemus illum, & *quasi principi* offeramus eum: videlicet ei quem offendimus, & in cujus gratiam recepti fumus post confessionem peccatorum. Chrysostomo *q* placet hic dicti loci sensus: qui diligentem observat forensis judicii, ubi mors confessis imminet & divini tribunalis, in quo post confessionem datur corona: sed à Deo ita coronatum circumgestare perpetuam peccatorum memoriam. Præcepit Deus nos lavari, mundos esse, *auferre malum cogitationum* nostrarum *ab oculis* ipsius *r*. Ab oculis suis vult Deus ut auferamus, non autem nostris: ut Chrysostomus *s* recte monet, urgens præsentem locum Psalmi: quia semper præ oculis habere peccata debemus. Job *t* simplex esset, hoc ipsum ajebat ignorare animam suam *u*: nec vidisse *solem quum fulgeret, & lunam incedentem v clarè*, quoniam, ut scribit Gregorius *w*, electi in malis præteritis & peccatis ἀρχῆς oculos mentis figunt, quam in bonis operibus, & in consideratione perpetua icelerum suorum sibimetipsis vilescunt. Affert exemplum Pauli, cæteris vererem perfe cutionem Ecclesiæ commemorantis *x*, cum summa demissione. Ejectum hominem de paradiso constituit Deus è regione illius: ut quidem importat τὸ ἀντικρὺ τῆ παραδείσου, collocans Cherubim cum gladio flammeo, atque versatili ad custodiendam viam ligni vitæ *z*, nempe ut oppositi conspectu paradisi jugiter cogitaret unde & cur excidisset, cautiorque in posterum esset, bonum amissum amariùs lugens, odio in Diabolum mali auctorem ardentiore accenderetur. Hoc volebat Deus figmento illo etiam statuæ, quam ostendit Nabuchodonosor, stratuitque ante ipsum *a*: hoc digitis manus scribentis, scripturaque quam vidit Balthasar *b*. Cogitatio de peccato, quàm fœdum, malum, turpe, confitetur Deo: *reliquia cogitationis*, quum id execramur, detestamur, fugimus, *diem festum agunt ipsi c*. Quando Rachel idola furata est *d*, arbitrantur aliqui *e*, hæc fecisse ut eorum crebro aspectu, priorem magis idololatriam detestaretur; etsi alias alii causas dant, ut patri occasionem adimeret idolatriæ *f*, ne pater eorum oraculo cognosceret quod iter iniisset: quum verò ut ablatam mariti mercedem & dotem compensaret: quia & adhuc ipsa idololatriæ dedita erat: etsi verò non erat, si tamen comprehenderetur à patre persequente, confugeret ad ipsius Deos *i*, sed ratio quarta melior. Præsens præteriti memoria adulterii cohibuit licitum etiam in Davide aquæ usum *k*: & memor Petrus negavisse Christum contra quem præsumpsisset, interrogatus ter an diligeret, non de se ipso sed de Christi respondit scientia *l*, ut observaverunt Ambrosius *m* & Chrysostomus *n*. Magna vis tum bonæ, tum conscientiæ malæ. Vacare culpa magnum solatium scribit Cicero *o*: conscientiam rectæ voluntatis maximam consolationem rerum incommodarum *p*: assiduas impiis domesticalque furias esse, flammeas faces *q*, nihil tam miseros facere quàm impietatem *r*: hujusmodi Plato *s* vitam vocat ἀθλιον: Plutarchus *t* carnificem, stimulum, crucem, tormentum, pœnam.

Vers. 6.) Tibi soli peccavi, & malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas quum judicaris.

CONtinet hic versus rationes duas, cur misereri debeat Deus, & quia unus videatur ipse læsus, quum tota tandem in ipsum redundet aliis illata injuria, qui pote solus cognoscens, aut punire peccatum ipsius qui rex esset, nec superiorem haberet, valens, & quia si peccat, intelligent omnes vera de ignoscendo pœnitentibus Dei promissa esse, nec propter peccata, quæ prom sit et Deus illi de successore regni, deq; Messia ex ejusdem semine, irrita esse voluisse. Verùm exigit loci celebritas ut per partes accuratiùs tractetur,

Tibi soli peccavi.) A verbum ex Hebr. *tibi*, vel *solum tibi*, *soli tibi* לך לבדך *lecha levadecha*. Cypr. *a*, *tibi soli deliqui*: aliqui, *tibi solum peccavi*, quod reprehendit Lindanus *b*, quia לבדך *levadecha* non possit esse nisi nomen casus Dativi propter affixum. Prima expositio valde communis, Deo soli peccaviste Davidem dicere, quia solo conscio Deo, propter magnas artes fraudelq; quibus quod non castè, saltem cautè, ut dicunt, peccaverat. Refelli Helychius, quoniam nec qui Bethlabeam advocarunt, nec ipsa potui adulterii negotium ignorare, Joab etiam scivit operam se suam regi præstitisse in cæde peragenda: sed quod attinet ad Joab, potuit suspicare in Uriæ crimen, & quod per familiares fit, satis judicatur secretò tectèq; fieri. Diligenter demonstrat & aliis exemplis confirmat Ribera *c* noster, idem esse *peccare Deo* quod *coram Deo*. Sed cur dicatur *soli*, rationem non reddit. Similis formula *d* Christi, *si peccaverit in te frater tuus*; idest, te solo conscio, quòd absconditè feciste Davidem nomine Dei Nathan *e* dixit. Ex ea autem phrasi sequitur, ut sic peccare, sit graviter peccare netnpe judicium Dei, quidquid secus fortasse videntur hominibus, quemadmodum, quando dicuntur aliqui peccatores *coram Domino* f, vel *magni* g, hoc loco vertit Chald. *coram te solo* קדבר בלהודך *Kodamoch bilehodoch*. Secunda etiam satis communis *h*, quum posui in principio, non fuisse qui arguere auderet regem, qui posset accusare, & punire, utpote cum quo nullus potestate par, nedum major esset. Non est qui audeat dicere Regi, *Apostata*: vocare reqi judices *impios* *i*, nisi velit impius ipse haberi, ut Chrysi. ac Nicetas, & hoc loco Cyrillus notant. Tertia Ambr. *k*, Gregorii Bedæ, Hieron. Augusti. *l*, nullum esse qui absolute dijudicare valeat, quum omnes sub peccato sint *m*, nec vim æstiment offensæ Divinæ: quemadmodum adulteram oblatam Christo nemo condemnavit, quia sine peccato erat nemo *n*. Quarta elicitur ex eodem Ambrosio *o* & eam etiam attigimus, quamvis læsi ab eo quoq; sint homines, præ offensa Dei sere nihili ducere, quoscumq; alios, sed pro minimo esse judicari ab hominibus, aut ab humano die, nesse ipsum quidem judicare, quum Dominus sit qui judicet *p*, ita ut quamvis vel damnent omnes vel etiam absolvant nihil ipsius interfit: nec quietum animum habere possit, verum habere sibi mundum totum videatur adversum, quamdiu anceps de divina manet sententia. Citat ex Job *q* Ambr. secundùm LXX. *quis qui judicio mecum contendat? tu solus manum tuam à me abstine, à cujus conspectu non potero me abscondere, & timor tuus non me percellat*: hinc est, quod Magdalena non verita conviva solius vitabat vultum Christi, abjecta ad ejus pedes *r*. *Peccavi*, dicebat Job *s*: *quid faciam tibi ô custos hominum*: nec damnum proprium tanti facio quanti injuriam tuam: de hac, prima cura mihi. Amplectuntur eamdem sententiam Theodoretus, Ianiensius, Flaminius. Quanta Basilii, Chrysost. Theodoreti, affinis priori, beneficiis prope infinitis o brutum jacere, quibus tam ingratè indigneq; respondent, legem Dei violando, ut licèt homines affecerit injuria etiam se inferiores, tamen quia Dei hanc inhibentis injuriam, & præter legis vinculum, beneficiorum tantorum obligantis vinculo, rationem non habuit; illi uni peccaviſſe, cujus sunt hi quoq; quos offendit, meritò censeatur. Peccaverat prodigus etiam in alios, & coram aliis, tamen dicebat, *peccavi in cœlum & coram te*: sentiens quantum sit scelerus, malì quantum in ipso Dei peccare conspectu ut observat Chrysologus *u*. Sextam excogitavit Bredembachius, eo quòd Paulus *x* postrema verba versus, *ut justificeris*, usurpat, ut probet omne peccatum cedere in Dei gloriam *y*: hoc loco, juxta mentem Pauli vellè Davidem quum ait, *tibi soli peccavi*; Deo soli cessisse in occasionem gloriæ justitiæ suæ peccatum ipsius; ut per hujus peccati justitiam, Dei justitia pateſiat, atque omnibus innoteicat: quum scilicet adeò enormia scelera non immuta verit promissum Divinum, ut *de fructu ventris* ejus poneret *super sedem* ipsius Christum *z*. Quare fic videtur David ut placet Bedembacnio, ratiocinaris eo libentiùs debes ò Deus mihi esse propitius, quod per hæc ipsa peccata mea, gloria justitiæ tuæ fiet il ustrior. Hoc postremis potiùs verbis versius innuitur. Favet Augustinus *a*, quum scribit, quemadmodum subditur medico vulneratus, qui ut sanetur se subdit manibus ejus, ita centeri peccare Domino. qui te ipsi subdat per pœnitentiam. Etiam si peccaviſset David in Uriam & in Bethlabee, atq. blasphemare feciſset nomen Domini, dixit *soli Deo peccaſſe*, videl. quia solus Deus medicinam peccato poterat adhibere: quemadmodum si æger aliquis, perito medico dicat, *tibi soli agrotavi*, vult dicere, ab alio sanari non posſum, à te solum expecto sanitatem. Septima potest esse ut se significet soli Deo fateri peccatum, quia ante legem Evangelicam non erat confessio sacramentum, nec obligatio confirendi alteri quam Deo, saltem ordinarie, maximè peccatum in Deum, ut ait Genebrardus, ex R. Joseph. Octava *soli peccaſſe* dicit *Deo*, quia cui satisfaceret Urias jam non superarat, placet Mazzarino *b* & Genebrardo. Nona, Cyrilli Alexandrini *c*, *peccare* quemlibet *soli Deo*, quia solus Deus peccata remittere potest, ac punire. Ad anilia verò commenta delabi, qui ign. & æquæ tribuant eam facultatem, ut posse existimentipso: à culpis absolvere, citat Isaiam *d*, *Ego sum qui deleo peccata tua*. Adde profiteri unicum Deum quo læso alios adire non liceat Deos auxiliares, ut ethnici putabant. Decimam *tibi soli peccavi* qui *figmentum nostrum* nosti *e*, nec oculi carnei tibi sunt, & sicut videt homo vides, *ut quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris* g. Propterea vecuniæ magnam ipem concipio. Callicratidas captivum pecuma oblata tradere renuit, his qui occidere volebant, dicentiq; Cleandro te fi Callicratidas eiset, recepturum pecuniam, resp. & se, si Cleander eiset *h*. Res nobis cum Deo non cum homine, qui neicit *cujus spiritu* sit, dum ignem & vindictam ipirat *i*, & ipie apud Oseam *k*, dicit se *non hominem* sed *Deum*, ideo nolle facere *furorem iræ suæ*. Undecima colligitur ex Hieron. *l* in Jeremiam, *peccare soli Deo* illum, qui habens Dei notitiam recedit ab eo: incredulum quasi Deo non vidente & negligente deliquere. Quod est contra Hæreticos negantes cum fide esse peccatum mortale, cum isto fidem. Duodecima, præsertim si legas (*tibi solum peccavi*) non est quòd quis in te transcribat culpam ullam, tota mea est: nemo te acculet. Indicat hoc Ambr. *m*, quòd me de gratia tua sciveris excide re, qui misericors ac liberalis, in gratiæ donis prius fuisti cognoscens (id in sequenti membro) justus in lapsu meo. Cave autem in ea lectione Melanchthonem *n* & Brentium *o*, argumentantes, quicquid agat etiam qui dicitur justus, esse peccatum. Probabiliores judico duas primas, sed quum circa secundam Cassiodorus ait si quis de populo erret, & Deo peccare & R. gi, si Rex delinqueat, soli Deo reum esse, admonet Turrecremata *p*, id verò esse, non quòd secularis magistratus dignitate sit Ecclesiastico major apud nos, sed quòd Rex in tuo ordine non habeat superiorem, quum tamen si conferantur secularis & spiritualis potestas, hæc ait, major quam illa: magis expedita solutio, quam Sixti *q* quod Cassiodorus intellexerit de Judæis & Gentilibus; nam & universè loquitur, & ostendi posse apud utrosq: illos præsertim apud Judæos, pluris existimaram dignitatem Pontificiam, quæ spectabat etiam suo modo res cœlestes ac spirituales, etiamsi subesset Regi Pontifex ex parte. Olim erat regnum sacerdotale *r*, quasi sub regno sacerdotum, nunc regale sacerdotium *s*: hoc modo solus Pontifex dicere potest, *tibi soli peccavi*, quantum prima sedes à nemine judicatur, ut Marcellino fertur respontum. Cetèrùm exaggeratio peccati magna facere coram Deo, quod facere puduisset coram hominibus; pluris æstimare vultus nominis, quàm conspectum Dei, reputare apud se quòd

a in c. 16. Ez.
b c. 16. 1.
c c. 38. 2.
d Nu. 21. 8. Peccatorum humanum prodest scire quid fecerint.
e Hom. 2. de Pascha
f Is. 38. 15.
g in Ps. 118. ebræa & hic in versione & in comm.
h Hom. 2. de Pascha
i Ep. 46
k Ps. de remed. pecc. c. 12.
l in c. 8. Ez. & in c. 9. Machab. in supra. o supra.
m Ps. 122. ante Aug. Tom. 4.
n a. 8. c. 28.
o in Ps. 122. & lib. 50. hom. 59. c. 2.
p Aug. Tom. 4. q a. 8. c. 28.
r in Ps. 122. & lib. 50. hom. 59. c. 2.
s Ps. 50. 5.
t Matt. 22. 2.
u Gen. 2. 14.
x Ps. 26. 4.
y Matt. 27. 61.
z Exod. 30. 6
a Ecc. h. 7. 5.
b Eccl. 8. 10.
Enid. 1. c 3. Enid. d vers. 21.
e c. 3. Rom. 21. f vers. 22. g cap. 47. h cap. 59. 12.
Delictum sapiens adversum se ut esse judicat. 2. Reg. 12. 2. & seq.
k Iob 7. 20.
l in c. 5. Joan. n. 3. d Mat. 18. 1
e 1. Reg. 12. 12
f Gen. 15. 13. g Luc. 1. 15 h Sic etiam Hier. ep. 22 & 46. Cassi. coll. 20. c. 8 Cyp. ad Novat. Amb. Ser. 10. in Ps. 128. Clem. Al. l. 5. Strom. 6 Iob 34. 18 & hic & 49. 7 edit. veteris & hic & Ser. 7. de temp. m Rom. 8. 10 n Ioan. 8. 10 o Epist. 7
p 2. c. 4. 4
q c. 13. 19. 20 21.
r Luc. 7. 38 & c. 7. 20
s Ser. 2
t Luc. 15. 18.
u Serm. 2
x Rom. 3. 4
y vers. 6
z Ps. 131. 11
a 9. 51. in Deut.
b disc. 44. 6 de ador. c Spiritu.
d c. 43
e Ps. 102. 14 f Iob 10. 6 Callicratidæ honestitæ de captivo reddendo responsum. h Plut. apop. Lacc: i Luc. 9. 55 i cap. 11. 9 k in c. 32 Hæreticorum doctr. l in c. 9. Luc.
Melanchtonis & Brentii argumentatio.
m in loco ed. anno 1552
n in Apolog. confess. Vvitemberg. o 1. Sum. de Eccl. q. 92 ad 6.
p l. 5. annot. 176. Secularis & spiritualis potestas.
q Ec. 19. 6. r 1. Petr. 2. 9 Peccati magna exaggeratio.
s Exo. 8. 22.